

TÖRTÉNELMI KÖZLEMÉNYEK

ABAUJ-TORNA VÁRMEGYE ÉS KASSA MULTJÁBÓL

ABAUJ-TORNA VÁRMEGYE ÉS KASSA SZABAD KIRÁLYI VÁROS
TÖRVÉNYHATÓSÁGÁNAK TÁMOGATÁSÁVAL

SZERKESZTIK:

DR. CZOBOR ALFRÉD

Abauj-Tornavármegye főlevéltárnoka.

KEMÉNY LAJOS

Kassa sz. kir. város főlevéltárnoka
a Műemlékek Orsz. Bizottságának
lev. tagja.

MUNKATÁRSAK:

Csoma József
Hoffmann Arnold
Kerekes György
Ferdinandy Gyula
dr. Eöttevényi Nagy Olivér
dr. Puky Endre

Révész Kálmán
Szabó Adorján
dr. Takács Menyhért
dr. Tóth-Szabó Pál
Varju Elemér
dr. Veress Endre.

MEGJELENIK NEGYEDÉVENKÉNT.

ELŐFIZETÉSI ÁRA EGY ÉVRE HAT KORONA

KASSA
KASSAI KÖNYVNYOMDA ÉS LAPKIADÓ RÉSZVÉNYTÁRSASÁG.
1913.

TARTALOM.

	Lap
Az egyház és a városok a reformáció előtt. Irta: dr. Obál Béla .	185
Abauj-Torna vármegye története 1527—1648. Irta: Kemény Lajos .	211
Kassa a szepesváraljai zsinaton. Irta: Révész Kálmán	227

Családtörténet.

A Fáyak genealogiájához. Irta: Kemény Lajos	230
--	-----

Vegyesek.

Néminemű játékos németekről. Közli: Kemény Lajos	232
---	-----

Az egyház és a városok a reformáció előtt.

III.

Az egyháziók anyagi, kizsákmányoló magatartása, első sorban az alsó papságot keserítette el. Az egri egyházmegye plébánosai már régi időktől kezdve panaszkodtak a püspökök, a nagyprépost, a főesperesek és a kanonokok ellen. A főesperesek a jogosnál nagyobb adót (cathedraticumot) róttak rájuk, a püspök és a káptalan pedig egyházaiknak minden jövedelmét lefoglalták a maguk számára s nekik alig engedtek át valami csekélységet a jövedelemből.¹⁾

A 13. században még a pápától várták mindenütt a bajok orvoslását, így az egri egyházmegyei papok is.²⁾ Később már a reformzsinatokon szervezkedtek s csak midőn így sem érték célt, tértek át a polgársággal egyetértve, önhatalmulag a reformokra. Nagy részük azonban elzüllött s a reformokra sem volt alkalmas, úgy hogy a polgárság ellenük fordult. Már pedig döntő tényező a fejlődésben a polgárság, a nép, a hívek serege volt.

A papok gazdasági helyzete szükségképen egyre rosszabbodott, mert a papok száma egyre nőtt, a javadalmak ellenben mind kevesebb kézben összpontosultak. Még a plébánosok kedvező helyzetben voltak, mert legalább mindegyiknek volt egy javadalma. Ellenben sokkal nagyobb volt a száma azoknak a papoknak, kiknek állása és jövedelme nem volt rendszeresítve, hanem csak bizonyos alapítványokból, pl. misealapítványokból kapták fizetésüket. A középkor végén az egyházban is kifejlődött egy proletariatus s egy-egy városban gyakran az egész lakosság $\frac{1}{10}$ -ét, sőt néha ennél is nagyobb

¹⁾ Leskó J. Adatok az egri egyházmegye történelméhez, IV. 45.

²⁾ IV. Ince pápa 1245-ben megbízta a schavnikí cisztercita apátot, a sárospataki domonkosok perjelét és a szépeassági sz. Márton egyház prépostját, hogy vizsgálják meg az ügyet. Fejér, Codex dipl. IV./1. 372.

arányát tették ki az egyházi emberek, papok és szerzetesek.¹⁾ Az egyházi pályákra való ösztönzésnek valószínűleg a megváltozott termelési viszonyok voltak a főokai, azonban ez irányban még nem történtek kutatások és nélkülözzük a pontos adatokat.

A kisbirtokososztály, a szabad parasztok helyzete a középkor folyamán egyre rosszabbodott. Míg a paraszt régebben természetben fizette a bérösszeget és az adóját, a termelt gabonának vagy állatoknak egy részét szolgáltatta be, addig a pénzgazdaság kifejlődésekor először csak a pápai és egyházi tizedet, aztán pedig a többi járandóságot is készpénzben volt kénytelen lefizetni. A pénzben való adózás, mely pontosabban, szabályszerűbben történt, nem a fizetőre, hanem a haszonélvezőre jelentett előnyt. Ehhez járult még, hogy ugyanakkor, midőn az adózás a parasztra nézve jóval terhesebb lett, viszont az ő terményeinek ára a fellendült forgalomnak árkiegyenlítő hatása folytán jóval lejjebb szállt. Így megtörtént, hogy ugyanakkor, midőn megtakarított tőkére lett volna szüksége, hogy intenzívebb földmívelést, meliorációt kezdjen, még a betevő falatját is alig tudta megkeresni. Viszont a városokban is kifejlődött egy kapitalista osztály a kisiparosok mellett. A nagybirtok és a városok kapitalista polgársága könnyű szerrel vásárolt össze földbirtokot, mely ennél fogva mindig kevesebb kézben összpontosult, avagy a népesség szaporodásával elaprózódott és nem bírta többé el- tartani a családtagokat.²⁾

A földbirtokosok és polgárok fiai aztán nagyrészt zsoldosoknak, papoknak vagy szerzeteseknek mentek, miután a katonai és egyházi pályán még legjobban érvényesülhettek. A

¹⁾ Egy nagyobb, 30–40000 lakosu német városban, pl. Kölnben, 20 templomot, még több kolostort és szerzetet, 76 különböző vallásos társulatot és számos céhet találunk, mindegyiknek meglévén saját kápolnája, úgy hogy ezek száma a 100-at is meghaladta. Az 5–6000 lakosu Wormsban a papok száma 1000 volt, tehát minden 5–6 emberre jutott egy pap. K. Heussi, Kirchengesch.² 293.

²⁾ K. Lamprecht, Deutsche Geschichte, V/1. 87. Luther szülei is ezért hagyják abba a földmívelést Möhrában és ezért költöznek át Eisenachba, majd Mansfeldre, ahol a bányászatból legalább annyit keresnek, hogy fiukat kitaníttathatják. Köstlin, Luthers Leben, I. 13.

középkor végén kezdődik ugyanis az állandó, zsoldos hadsereg intézménye. Ugyanakkor az egyház is a maga kegyzsereivel valóságos üzleti forgalmat csinál s mind több embert foglalkoztat. Viszont minél több ember kereste egyházi pályán a megélhetését, annál több módját a jövedelemszerzésnek kellett kitalálniuk. Azt a sok visszaélést is, amit az egyház égisze alatt elkövettek, nagyrészt ennek a társadalmi átalakulásnak lehet tulajdonítani. Oly nagy tömeg özönlött be az egyházba, hogy nem tudott többé megélni a meglévő javadalmakból, melyeket a nepotismus rendszerével különben is mind kevesebb kézben egyesítettek. Ez a helyzet még a becsületes papokat is a kevésbé tisztességes szerzési módra vezette. A nagy egyházi proletariatus sokban hozzájárult a papi tekintély csökkentéséhez és a fegyelem lazulásához. Amit Janssen a németországi viszonyok jellemzésére felhoz, az a mi állapotainkra tán még inkább ráillik: „Az alsó papságnak a sok tekintetben bizonytalan tizeden és stóla jövedelmen kívül nem volt fizetése és a szegénység, avagy a kapzsiság olyan kereseti forrásokra vezette, melyek állásával sehogysem fértek össze és természetszerűleg a nép megvetésének tették ki.”¹⁾

Nagy volt a száma a csavargó, vagabundus papoknak, akik mindenféle üzletre kaphatók voltak. Bűbájosságot és varázslást üztek, a bibliából jósoltak, a szent olajjal, a krizmával gyógyítottak, sőt szerelmi italokat is árultak.²⁾ A gyűlölködő hiveket nem hogy kibékítették volna, hanem a viszálykodásukból is hasznot huztak. Szokásba jött, hogy kiki az ellenségének a haláláért imádkoztasson a templomban, mely célra a papok különböző formulákat használtak, így pl. a 109-ik átkozódó zsoltárt is énekelték, melyben Dávid király ellenségeinek elpusztításáért könyörög az Urhoz.³⁾ A jómódúakat lehetőleg a templomban temették el, ami külön jövedelmet jelentett. Hogy ezuton is minél többen részesüljenek a jövedelemben, különösen érdemszerző dolognak tüntették fel, ha valakinek holtteste nemcsak egy, hanem legalább négy

¹⁾ Janssen, Gesch. d. deutschen Volkes, I. 612.

²⁾ Hefele, Conciliengesch. III. 762, VI. 492. 609.

³⁾ U. az VI. 485 és jegyzet.

templomban van eltemetve (a világ négy tája szerint), mely esetben a tetemet négy részre tagolták.¹⁾ Mások ismét különböző mesterségeket, hentesseget, timárságot, csizmadia mesterséget üztek. Voltak papok, kik korcsmát, játékbarlangot, sőt bordélyt is nyitottak.²⁾

A tudományos követelmény, melyet az alsó papsággal szemben támasztottak, minimális volt. Midőn a kanonokok közül is csak minden tizedik végzett felsőbb iskolát, egyetemet, a közönséges papoknál megelégedtek, ha megtanultak írni, olvasni és egy keveset latinul, hogy legalább a misét el tudják mondani.³⁾ A legtöbben csak megválasztásuk vagy kineveztetésük után szenteltették fel magukat, sokan még akkor sem.⁴⁾ A földesurak gyakran saját szolgálkat, jobbágyságot tettek meg papjuknak, akik aztán teljesen tőlük függtek. Elnyomták őket, állati tirannizmust (*tyrannidem belluinam*) gyakoroltak felettük, úgy hogy a püspöki székhelyeken az ilyen jobbágysorsban élő papok ügyeinek vitelére külön ügyészeket alkalmaztak.⁵⁾

Nálunk is úgy bántak a pappal, mint a béressel, egy esztendőre fogadták fel, melynek leteltével, vagy még előbb is, kényük-kedvük szerint elbocsátották.⁶⁾ Nem csoda tehát, hogy a pap akkor is végezte az egyházi szertartásokat, ha a földesurat a püspök egyházi átok alá vetette.⁷⁾ Viszont ezek a papok a patronusok védelme alatt dacoltak egyházi feljebbvalóikkal és különböző visszaéléseket követtek el.

Már fentebb idéztünk egy törvényt azokról a plébánosokról, kik e miatt egyházaik vagyonát elidegenítették, kelyheiket eladták.⁸⁾ Sajnos, ez igen gyakori eset volt. Valahány-

¹⁾ Hefele i. m. VI. 500, 626.

²⁾ Hefele i. m. VI. 370, 512.

³⁾ Hefele, Conciliengesch. VI. 613, A *beneficium simplex et rurale* birtokosánál csak annyit követeltek, hogy tudjon egy kissé (*aliqualliter*) olvasni. U. a. 511. Békefi R. A. kápt. iskol. tört. 302.

⁴⁾ Hefele, i. m. VI. 169, 240—41. stb. Péterfy, *Sacra Conc.* I. 111.

⁵⁾ Mansi, *Sacr. Conc.* XXVI. 75. 567. A prágai 1349. és magdeburgi 1390. zsinatok határozatai.

⁶⁾ Kollányi, A magán kegyuri jog hazánkban, 25.

⁷⁾ Hefele, i. m. VII. 378.

⁸⁾ 1504 : 12, *Corp. jur. hung.*

szor egy-egy parochián leltárt vettek fel, rendesen kitűnt, hogy egy és más dolog a lelkész kezén elkallódott. Így a csukárdi plébános, a pozsonyi káptalan tanúsága szerint eltulajdonította és eladta az egyház réjtjét, sőt a templomi misekönyveket is, az egyiket ő maga 7 frtéért, a másiknak eladásával pedig a tanítót bizta meg.¹⁾

Azonban még ennél súlyosabb vétségek is előfordultak. Megtörtént, hogy a felszentelt pap rablásra, sőt gyilkosságra is vetemedett. Így Mihály pap, egy apátság volt jószágigazgatója, kit a nyitrai püspök, nem tudni mi okból, bebörtönzött s minden javaiból kifosztott, megszökve utonállóvá lett, egy utast megtámadott, megölt és mindenéből kirabolt.²⁾ Ez eddig még csak egy egyénnek az eltévelyedését jelenti, amilyen eltévelyedések mindig előfordultak. Súlyosabbá és egyetemes jellegűvé ezt az esetet az a mérték teszi, amely szerint az egyházi bíróság azt elbirálta. Mihály pap ugyanis, miután itthon feljebbvalói átokkal és büntetéssel sujtották, Rómába felebbezett. A római törvényszék enyhítő körülményül hozta fel számára, hogy kétségbeesésből cselekedett így, miután a nyitrai püspök mindenéből kifosztotta és nem volt mivel az életét tengetnie.³⁾ Ha a nyitrai püspök igazságtalanul járt el s Mihály papot, aki nem is a nyitrai, hanem a veszprémi püspökségbe tartozott, romlásba döntötte, akkor ellene kellett volna az eljárást megindítani. Ha pedig Mihály pap tényleg oly gonosztevő volt, amilyennek cselekedetei mutatják, akkor Rómában sem lett volna szabad őt felmenteni, dispensálni. Rómában azonban megelégedtek azzal, hogy egy szerzetbe lépett, de megengedték neki, hogy ismét misézhesen és folytathassa papi működését! Ez 1487-ben történt VIII. Ince pápa alatt, aki — mint fentebb láttuk — Rómában is megkegyelmezett a börtön lakóinak, ha vétküket pénzen megváltották.

Az enyhébb esetek közé tartozott, hogy a papok

¹⁾ Magyar Sion, I. 312. Békefi R. A népoktatás tört. 254.

²⁾ A veszprémi püspökség római oklevéltára, III. 304.

³⁾ . . . fuisset per episcopum Nitriensem diris carceribus mancipatus ac omnibus bonis suis spoliatus, desperatione quadam motus, cum nihil haberet, unde vitam suam ducere posset . . . Ugyanott.

orgazdaságot üzték.¹⁾ Fentebb említettük, hogy a budai zsinat még az Árpádok idejében tiltotta, hogy a templomokban és kolostorokban zsákmányt és rablott holmit raktározzanak el. A fejlődés folyamán szelidültek az erkölcsök, mégis még a 15-ik században is fordultak elő hasonló esetek. Még városi papokat, pl. a bártfai plébánost is vádolták orgazdasággal. Itt a határszélen, különösen Sztropkó környékén, állandóan rablók tanyáztak, akik be-becsaptak Lengyelországba, falvakat, templomokat raboltak ki és zsákmánnyal gazdagon megrakodva tértek vissza rejtekhelyeikbe.²⁾ A főbaj az volt, hogy itthon azután az urak és a papok is cimboráskodtak velük. Így nevezetesen a sztropkói származású Eckel Ágoston bártfai plébánost egy lengyel kollégája, Jakab, Smigrod város plébánosa, azzal vádolja a bártfai városi tanács előtt, hogy a smigrodi templomból ellopott (annihilata et spoliata) felszerelések közül több tárgyat, miséskönyvet és kehelyt jelenleg az ő tulajdonában van. Ennélfogva kéri a tanácsot, vegye kezébe az ügyet és szerezze vissza a plébánostól az eltulajdonított holmit.³⁾

Nem tudjuk, hogy a városi tanács ebben az esetben hogyan bánt el a plébánossal, sem azt, hogy a plébános, ha ártatlan volt, indított-e büntető eljárást rágalmozói ellen. A becsületsértő vádak azonban Eckel Ágoston plébános utódja, czölcsi Menlen János alatt megújultak Bártfán. Ellene nem kevesebb, mint 18 vádpontot állítottak össze, melyekben különböző erőszakoskodásokkal, hatalmi visszaélésekkel és kihágásokkal vádolták,⁴⁾ úgy hogy tisztázása végett kénytelen volt perre vinni a dolgot. A pert Egerben Italus Ludovicus, a püspök helytartója és egyuttal egyházi bíró (spiritualium iudex) a bártfai polgárok javára döntötte el.

Ezt a plébános pártján levő krónikás annak tulajdonítja, hogy a bíró meg volt vesztegetve. A per tehát tovább folyt

¹⁾ Különösen az 1418. salzburgi zsinat tiltotta ezt. Hefele, Conciliengesch. VII. 378.

²⁾ Ulászló király rendelete 1492-ből a Sztropkó körül lappangó rablók ellen. Kassa v. levélt. 691. sz.

³⁾ Bártfa v. levélt. 1474. aug. 25. 1962. sz.

⁴⁾ Ugyanott. Évszám nélkül, 4151. sz.

Esztergomban, ahol azonban a krónikás szerint még nagyobb volt a korrupció (*quia muneribus omnes excecabant*) és így „*de daemone ad diabolum*“ került az ügy, úgy hogy megint a plébánost ítélték el. Ekkor végre a római főszentszékhez appellált a plébános. Péter kardinális vette a kezébe az ügyét, de ugylátszik, mégis csak a bártfaiaknak volt igazuk, mert János pap ezen az utolsó forumon is elvesztette a pert és több mint 600 frtot kellett fizetnie. Ulászló király közbenjárására aztán valahogy kiegyezett a bártfaiakkal, de gondolhatjuk, hogy az ilyen esetek mennyit ártottak az egyházi rend tekintélyének.¹⁾

Az egyház vezető körei nemcsak az alsó papságot hagyták elzúlleni, hanem a híveket is mindjobban elidegenítették. Egyrészt azért, hogy nem teljesítették többé megbízhatóan a közjogi, bírói és egyéb funkciókat. A káptalanok elhanyagolták avagy részrehajlóan látták el a közjogi teendőket, egyes kanonokok „csúfságos anyagi és erkölcsi ügyekben éltek s a híveket romlott erkölcsseikkel és életükkel megbotránoztatták a papi rend szegényére.“²⁾

Kálmáncsai Domonkos fehérvári prépost elég naivul Rómában keres orvoslást az ellen, hogy egyes kanonokok kapzsiságukban egyszerre több egyházi javadalmat foglalnak le maguknak és amellet kötelességeiket elmulasztják.³⁾

De a magyar országgyűlések is ismételten kénytelenek foglalkozni a hamisító és hamisan esküvő kanonokok dolgával. „A hamisan esküvő javadalmának elvesztésével bűnhődjék és örökös fogságba kerüljön.“ A hamisítókra nézve pedig, akik a káptalanokban vagy konventekben hamis leveleket pecsételnek, kimondja az országgyűlés, hogy „a káptalan vagy konvent mind ama tagjainak, kik a hamisítás idején mint ebben közreműködők jelen lesznek, *homlokukra és mindkét orcájukra a tüzes pecsét bélyegét süssék* és hogy

¹⁾ Bártfa v. levéltára, 1468 - 1510, 1765. sz. és Kaprimai Jezsuita atya gyűjteménye 4° 77 k. 9. l.: *Memorabilia Bartphensia de parochis aliisque rebus gestis ab anno 1468 ad 1515*, a budapesti egyet. könyvtárban.

²⁾ Ortway T. Pozsony város tört. II./4. 427.

³⁾ A veszprémi püspökség római okirattára, III. 239.

ezenfelül az ilyenek legott javadalmaikat veszítsék.¹⁾ Ezeket a törvényeket azonban a folyton megújuló panaszok dacára sem hajtották végre.

Az egyházi bíraskodás is részrehajlóan folyt; a bírák megvesztegethetők voltak, sőt megtörtént, hogy üzletszerűleg csinálták a pereket, csak hogy nagyobb jövedelemre tegyenek szert. Itt is a központból, Rómából terjedtek el a különböző visszaélések. Már a konstanci zsinat kimondta, hogy oly peres ügyeket, melyek a jog és szokás szerint a világi bíróság elé tartoznak, csak a felek beleegyezésével lehet a szentszék előtt tárgyalni. Továbbá, hogy az egyházi ügyeket is csak felebbezés útján lehet Rómába avagy a pápa által delegált bírák elé vinni s ezeket az ügyeket a zsinat külön részletezi. (IX. decretum.)²⁾

Mindezt a későbbi pápák nem tartották többé be, hanem mindennemű pert maguknak és saját embereiknek igyekeztek megszerezni. Ezt az eljárást az 1492-iki magyar országgyűlés a következőképen írja le: „Némely papok és más rendű, úgy nemes mint nem nemes emberek közül is többen ez ország lakosait holmi keresett, néha még patvaros ürügyek alatt is (*exquisitis quibusdam occasionibus, interdum etiam calumniosis*) a római kuria elébe vagy amidőn a pápának követe Magyarországra jő, ennek elébe szokták idézni és őket per útján mind jobban és jobban nyomva és zaklatva valamely pénzösszeg fizetésére kényszerítik s ekképen néha minden megengedett s meg nem engedett módon bünyösen szokták életüket tengetni és fenntartani“. Ennélfogva a karok és rendek kimondják, hogy „ezentul egyáltalán senki se merjen valakit valamely ügyben a római kuria vagy annak valamely követe elé idézni, hanem ellenfelét előbb az ő illetékes megyés érseke vagy püspöke stb. előtt perelje be“

¹⁾ Corpus jur. hung. 1435: 8, 1486: 10, 1492. I. decr. 43 art. 1498: 14.

²⁾ B. Hübler, Constanzer Reformation, 138, 232. VIII. Ince pápa is adott ki egy dekrétumot, mely szerint „nemo ultra suam diocoesim in ius conveniri possit“. Erre hivatkozik az eperjesiek alábbi pörében Domo M. ellen Bonzagnus egri bíró. 1523, május 3. 1108. sz. Eperjes v. levélt.

s csak felebbezés útján folyamodhatik Rómába.¹⁾ Az 1498. országgyűlés 63. törvénycikke, mely ezt a határozatot megismétli, egyenesen a konstanzi zsinat adta privilegiumra hivatkozik. A törvény gyakori ismétlése különben arra enged következtetni, hogy úgy Rómában, mint itthon egyesek annak ellene dolgoztak.

A pápának egy állandó delegált bírāja volt a mogulai cisztercita apát, aki viszont a krakkói egyetemre ruházta legfőbb biráskodási jogát. A krakkói egyetem magyarokat is megidézett birói széke elé, ítéletet, egyházi átkot mondott ki és sok tulkapást követett el, mignem a kassai polgárok kérésére a király kiküldött birói megrendszabályozták. Radomi János áldozópap bizonyos pénzbeli tartozásért a kassai tanácsot 1496-ban a krakkói törvényszék elé idéztette. Mivel a kassaiak többszöri idézésre sem jelentek meg, az egyetem elmakacsolta s az egyházból való kiközösítéssel sújtotta őket. Erre a kassaiak a királyhoz fordultak, kieszközölték, hogy a nádor elnöklete alatt egy hazai bíróság vizsgálta meg az ügyet s ekkor kitűnt, hogy a krakkói szentszéki bírák mily jogtalanul és felületesen ítéleztek. A perirat még grammatikailag sem volt világosan és helyesen megfogalmazva.²⁾ Az ítéletet természetesen megsemmisítették, a külföldi egyházi bíróság ítéleteit — kivéve egyes eseteket — a jövőre nézve is érvénytelenítették s a kassaiakat minden tekintetben rehabilitálták.³⁾

Egy másik per, amely Bártfa város és egy kassai nemes polgár között folyt egy tállyai szőlő miatt, megdöbbentő módon mutatja, hogy egyrészt mily kapzsi módon igyekeztek a pápai bírák minden polgári pert is magukhoz ragadni,

¹⁾ Corpus juris hung. 1492: 45. t.-c. V. ő. 1471: 19 és 1486: 44—45. t.-c.

²⁾ Ilyen esetek különben Rómában is előfordultak, ott azonban Erasmus szerint a pápai ügyiratokat, mielőtt elküldték volna, tudós humanistákkal kikorrigáltatták. Erasmus R. *Apologia reffellens suscipiones D. Jacobi Latomi*, 16. F. Biedenfeld, *Rom und die Reform. in Italien*, 12.

³⁾ Kassa v. titk. levéltára, 46, 53—56. sz. Feldolgozta Czobor A. Tört. Közl. Abauj-Torna vm. és Kassa multjából, IV 97. és Békefi Emlékkönyv, 148.

másrészt pedig, hogy mily tehetetlenek és járatlanok voltak ezek a bírák — csak kiátkozni tudták az embereket — mint huzták, halasztották az ügy eldöntését, felesleges nagy kiadásokat okozva a feleknek.

Bártfa város tanácsa Kispalugyai Márton és Gáspár testvérektől 1000 frtért megvette a nagytállyai hegyen fekvő szőlőjüket.¹⁾ Az ősiségi törvény s az abból kifejtett jogszokás szerint azonban ilyenkor a legközelebbi atyafiak és nemzetségeik érdekeit kellett szem előtt tartani s azok tudta és beleegyezése nélkül a jószágot nem volt szabad eladni. Nekik bizonyos elővételi joguk volt s ennél fogva előzetesen meg kellett őket kínálni (praemonitió) vajjon nem akarják-e az illető jószágot megvenni.²⁾ Az eladók ebben az esetben ugylátszik elmulasztották ezt megtenni, mire egyszer csak váratlanul jelentkezett kassai Schwarz György és mint rokon, magának követelte a szőlőt. A bártfaiak talán át is engedték volna néki a szőlőt, ha annak vételárát, az 1000 frtot lefizeti. Schwarz azonban ennek az összegnek csak a $\frac{2}{3}$ részét volt hajlandó lefizetni s tagadta, hogy a bártfaiak is többet adtak volna érte.³⁾ Így aztán perre került a dolog. Schwarz a bártfaiakat jogtalan birtoklás címén szerette volna szerzett jószágukból kiturni, úgy hogy ezek a nádorhoz, Szapolyai Imréhez fordultak jogvédelemért.⁴⁾ 1485-ben történt ez és jellemző az egész korra, hogy ebből az egyszerű dologból egy 12 éves nagy per fejlődött ki, mellyel négy bíróság foglalkozott s amelynek költségei a szőlő egész vételárát felemésztették.

Amint ugyanis Schwarz észrevette, hogy a nádor a bártfaiak felé hajlik, felkereste Budán a királyi udvarban időző pápai követet, Pecchinoli Angelus bibornokot s ő rá bízta a per eldöntését.⁵⁾ A bártfaiak tiltakoztak ellene, hogy

¹⁾ Bártfa v. levélt. 1486. jan. 10., a szepesi káptalan előtt kötött szerződés és 2512. sz. a. a perirat egy töredéke

²⁾ Corpus jur. hung. 1351. decr. és Werbőczy Hármaskönyve I 60. Frank I. A közigazság törvénye Magyarhonban. I. 360. (192. §.)

³⁾ Bártfa v. levélt. 1485. jul. 19, 1490. jan. 8, 2482, 2755. sz.

⁴⁾ Ugyanott, 1486. máj. 9., szept. 7. és 29. kelt nádori levelek.

⁵⁾ Ugyanott, 1489. szept. 19. Budán kelt idéző levél, 2731. sz.

egy polgári pert, melyben az elsőfoku bíróság még nem is döntött, a pápai követ vegyen a kezébe. Ezzel fejükre zudították az első átkot, melytől csak úgy szabadultak meg, hogy megkezdték a tárgyalásokat.¹⁾ Nemsokára azonban újra egyházi censura, vagyis átok alá esnek, mivel egyes kérdésekre nem tudván pontos feleletet adni, megtagadják az esküt.²⁾

A per újra megakad. Angelus bibornok 1490-ben, Mátyás király halála után visszatér Rómába s két év múlva VI. Sándor pápa Schwarz kérésére Mihály széplaki és Ambrus tapolcai apátot, illetve utóbbinak helyettesét Bereck tornai főesperest bizza meg a per folytatásával.³⁾ A bártfaiak azonban ezekkel a bírakkal még kevésbé vannak megelégedve. Követeik, Mager György bíró, Zypser Pál és Paulhensel Jeromos esküdtek ismétlik régi kifogásaikat, mire újra, és pedig most már a nagyobb egyházi átok alá esnek, amely szerint senkinek se szabad velük érintkezni, nékik ételt és italt adni.⁴⁾ Midőn a bártfaiak ezt a tilalmat semmibe se veszik, Mihály apát a város egész közönségét maga elé idézi, persze hiába.⁵⁾ Sőt, miután nyilvánvalóvá lett, hogy Schwarz a bírákat megvesztegette, maga a király rendelte el egy új bíróság kiküldését, amely hazai törvények és szokások szerint járjon el és ítéljen a perben.⁶⁾

Olomóczy Gábor és Vári Máté egri kanonokok voltak az új bírák, akik végre dűlőre vitték az ügyet. Megállapították, hogy az előző bírák túllépték hatáskörüket, igazságtalanul jártak el a bártfaiakkal, midőn kifogásaikat semmibe se vették s még az apostoli bíráskodás előírásait se tartották be, jegyzőkönyvet ily fontos ügyben nem vezettek, hanem csak szóbelileg mondták ki az egyházból való kiközösítést, mellyel

¹⁾ Ugyanott, 1490. jun. 12. 2803. sz. Angelus feloldó levele.

²⁾ Ugyanott, 1490. jun. 15. és 21., 2804., 2807. sz.

³⁾ A perirat egy töredéke 2750. sz. alatt és VI. Sándor 1492. szept. 5. Rómában kelt leirata, 3059. sz. a. ugyanott.

⁴⁾ Ugyanott, 1494. szept. 11., okt. 12., nov. 27., dec. 12. 3153. stb. sz.

⁵⁾ 1495. febr. 17. rendelet. Iványi B. Bártfa város levéltára, I. 470. 3180. sz. (A levéltárban nem találtam.)

⁶⁾ Bártfa v. levélt. 1495. ápr. 30. 3197. sz.

csak károkat és botrányokat okoztak.¹⁾ Ennélfogva mindenekelőtt feloldják a bártfai polgárokat az átok alól, Schwarz Györgyöt kötelezik a szőlő teljes árának lefizetésére, azonkívül 300 frt birságot és 109 frt perköltséget rónak rá.²⁾ De a pápai bírákat, Mihály széplaki apátot és Bereck tornai főesperest is megbüntetik, kimondván, hogy az egyházból való kiközösítés terhe alatt kötelesek 481^{1/2} frt 45 drt kártérítés címén a bártfaiaknak záros határidő alatt lefizetni.³⁾ Ezek a büntetések persze egy újabb egyezség folytán, melyet Bakócz Tamás egri püspök, kir. kancellár, Szathmáry György fejezvári prépost és Durholcz Pál szepesi kapitány közbenjárásával Kassán kötöttek, elmaradtak.⁴⁾

* * *

Ezekből kitűnik, hogy úgy az egyházi biráskodás, mint a káptalanok működése nem felelt meg többé a hozzáfűzött várakozásoknak. Ezt mindenki látta és különösen a polgárságnak kellett azt a saját bőrén tapasztalnia. Mégis az egyházi körök ugyanakkor, midőn lanyhult a hivatásérzetük s már nem teljesítették kielégítően régi feladataikat, egyre nagyobb terheket róttak a hívekre, egyre több módját találták ki a hívek megadóztatásának és így végre ezeket is teljesen elidegenítették maguktól. A „cselekedetek által való megigazulás”, melyet az egyház hivatalosan ugyan nem tanított, de a gyakorlatban annál inkább követelt a hívőktől, igen drágának bizonyult. Példa erre a búcsúval és bűnbocsátó levelekkel való kereskedés.

A pápai indulgentiák, elengedések a 13. században még csak a gyóntató által kirótt poenitentiára, *absolutio a poena*, vonatkoztak. V. Coelestin pápa volt az első, aki szülőföldjének és a Benedek-rendnek, melynek tagja volt, kedvezni akaráván az Aquilla degli Abruzzi városbeli bencések Mária templomát 1294-ben oly búcsúval ruházta fel, mely nemcsak a büntetés, hanem az elkövetett bűnök alól is, *absolutio a culpa*

¹⁾ Ugyanott, 1496. febr. 19. Liskai Remethe Mihályfia Tamás egri közjegyző átírt ítéletlevele.

²⁾ 1496. máj. 16. ítélet, ugyanott.

³⁾ Eger, 1496. máj. 5. Ugyanott.

⁴⁾ Ugyanott, 1496. okt. 19. 3290. sz.

et poena, feloldotta az odazarándokló hiveket.¹⁾ Hiába tiltakozott ez ellen a gyakorlat ellen a viennei, majd a konstanzi zsinat,²⁾ a bucsu intézménye tovább fejlődött s hatáskörét a 15. században már a purgatoriumi lelkekre is kiterjesztették. IV. Sixtus pápa engedélyezett először ilyenmű búcsut a saintesi Pétertemplom számára 1476-ban.³⁾ E szerint a pápa a maga teljhatalmánál fogva, plenitudine potestatis, és mint a „thesaurus universalis ecclesiae“, a szentek felesleges jócselekedetei kincstárának kezelője segítségére jön a purgatoriumbeli lelkeknek azon feltétel alatt, hogy hozzátartozóik értük pénzbeli adományt (suffragium) juttatnak az egyháznak.⁴⁾ Így került a régi deprekatorius formula helyébe, melyben a gyóntató pap Isten bűnbocsátó kegyelmére utalt (deus omnipotens sit adjutor et protector tuus et praestet indulgentiam de peccatis tuis), a deklaratorius alak (*ego te absolvo* ab omnibus peccatis tuis), ahol már a pap maga szerepel mint bűnbocsátó s isteni jogot és hatalmat bitorol.⁵⁾

Ez utóbbi formulát találjuk az indulgentiális levelekben, melyeknek sokszorosításánál a pápáknak kapóra jött a könyvnyomtatás feltalálása. A kassai városi levéltárban őrzött 1502-iki eredeti példány szerint VI. Sándor pápa illetve Péter kardinális megbizottja a török háború céljaira jubileumi búcsut hirdet s *Olajos* Gergely miskolci lakosnak, nejeének Márthának és két gyermeküknek megbánt, megvallott és levezekelt vétkeit s azoknak jelenlegi és purgatoriumbeli büntetését apostoli hatalmánál fogva elengedi.⁶⁾ Gyilkosságért 8,

¹⁾ O. Raynaldus (Baronius), *Annales eccl.* 1294. n. 13.

²⁾ V. Márton reformaktája, 17. art. de indulgentiis, H. Hübler, *Die Konstanzer Reform.* 155.

³⁾ Nik. Paulus, Johann Tetzl, 249.

⁴⁾ *Volumus ipsam plenariam remissionem per modum suffragii ipsis animabus purgatorii, pro quibus dictam quotam pecuniae persolverint, pro relaxatione poenarum valere et suffragari . . .* Paulus 1. m. 250. L. Gieseler, *Lehrbuch der Kirchengesch.* II/4, 360.

⁵⁾ F. Loofs, *Dogmengesch.* 488.

⁶⁾ „*Ego te absolvo ab omnibus peccatis contritis, confessis et oblitis conferendo tibi plenariam omnium peccatorum remissionem et (apostolica) auctoritate remitto tibi poenas in praesenti saeculo et in purgatorio patiendas.*“ Kassa város levélt. 1817. sz.

hamis esküért pedig 9 aranyat fizettek s a többi bűnőknek is meg volt a maga taksájuk és pedig lehetőleg mindig arany pénzben, mert egyedül ennek volt meg az akkori pénzforgalomban a teljes névértéke.

A polgárság nem szívesen látta az idegen bucsuárusokat, de türte őket, mivel a vállalat a török háború érdekében indult meg s a király is pártolta. Mátyás király több ízben ír rá a kassaiakra az indulgentiák árusítása ügyében.¹⁾ Utódjai is támogatták a vállalatot. A török elleni hadjárat azonban nem jött létre, míg csak Szulejman szultán maga nem kényszerítette a magyarokat a mohácsi ütközetre. Indulgentiák árulásával nem lehetett többé megmenteni az országot. Az 1525-iki jubileumi bucsu alkalmával alig pár ezer arany gyűlt egybe. Midőn a pápai pénzládákat Budán felnyitották, üveg és rézdarabokat, hamis pénzeket és gunyiratokat találtak bennük. Az egyik cédulába 3 dénár volt csavarva azzal az utasítással, hogy egy a pápát, egy a kardinálist és egy az esztergomi érseket illeti meg. A másikon ez a jellemző üzenet állott a pápai adószedő számára: „Vidd vissza bucsudat Rómába és hagyd a pénzünket itt.”²⁾

Míg a budai polgárok csak gunyolódtak, addig az *eperjesiek* már 1521-ben tetteleg is bántalmazták, sőt börtönbe vetették Domo Mihály pápai bucsuárust.³⁾ Nem egy kapzsi csöcselék lázadásáról, hanem a polgárság tervszerű eljárásáról volt itt szó, és az egész támadást Albert, a városi plébános vezette. A vád szerint ő volt az, aki Domotól elszedte a pápai bullákat s midőn nem tágitott, további eljárás végett a városi tanácsnak adta át. Jövedelmeit látta veszélyeztetve, mert aki egyszer indulgentiális pápai levelet vásárolt, annak már nem volt szüksége elhunyt hozzátartozói lelki üdvösségéért misét rendelni vagy alamizsnákat adni. Valószínűleg a pár évvel előbb megindult wittenbergi reformmozgalom is hatással volt

¹⁾ Mátyás király rendeletei 1481—83-ból, Kassa város levélt. 492, 520, 539. sz.

²⁾ Burgio pápai nuncius jelentése, Egyháztört. Eml. I. 209.

³⁾ Hórk J. Az eperjesi kollégium tört. 22. foglalkozik először az ügygel, de szükségesnek látszott az eredeti okiratokat újból átnézni és kisebb tévedéseket helyreigazítani.

az eperjesiekre. Elég az hozzá, úgy elbántak a bucsuárussal, hogy sem Eperjesen, sem a felvidéken többé nem mert senki pápai indulgentiákat árulni.

Domo Mihály, aki különben eperjesi származásu felszentelt pap volt, midőn látta a veszélyt, az egyházi szereket, templomi edényeket s a már gyűjtött pénzt apja házában rejtette el, de ez sem használt neki, mert most meg az apjára támadtak s még a házat is elfoglalták, mivel szerintük Mihály pap mindezeket a néptől csikarta ki igaztalanul (se eadem a populo acquisivisse seu male extorsisse.¹⁾ Hogy még ezenfelül be is csukták, azt valószínűleg csak azért tették, nehogy pert indíthasson ellenük a szentszéknél. Az egri püspöki udvart ugyanis némi ajándékokkal megtudták maguknak nyerni az eperjesiek. Ugyszintén a megyei székét is. Sőt ez 200 frtba el is marasztalta Domo Mihályt becsületsértés címén, mert egyik támadójáról, a nemes Meszlényi Orbánról azt merte állítani, hogy meglopta őt.²⁾ Mihály papnak azonban — szintén vesztegetéssel — sikerült az egri börtönből kiszabadulnia és Jeromos püspök, római szentszéki bírónál 1523. márc. 31-én egy ítéletlevelet kieszközölnie, melyben ez — miután az egész esetet előadja — az eperjesieket, nevezetesen Cibner Keresztély bírót, Schmidt (Faber) Gáspárt, Kalmár (Mercator) János, Lányi Jánost, Bels Mihályt és más polgárokat Domo Mihály elfoglalt javainak visszaadására kötelezi.

Az eperjesiek még ezt az enyhe ítéletet is sokalták és most viszont ők indítottak Egerben Domo Mihály ellen pert, amiért őket az egyházmegyei hatóság megkerülésével az ország törvényei ellenére egyenesen Rómában perelte s

¹⁾ Jeromos püspök ítéletleveléből, l. alább. Eperjes város levélt. 1103. sz. Egyéb rosszat nem igen tudtak Domo papra mondani, sőt az idézett okirat elismerőleg nyilatkozik róla. Kétségtelen tehát, hogy az ő személyében az eperjesiek főleg az intézményt, melynek szolgálatában állott, üldözték.

²⁾ Egyháztört. Eml. I., 90. Bunyitay ennek a feletle érdekes pernek több mint 20 oklevele közül csak két töredéket közöl s azt sem pontosan, holott az oklevelek ritka teljességgel meg vannak az eperjesi városi levéltárban.

Bonzagnus János egri püspöki vikárius el is ítélte Domot 500 arany frt büntetésre az illető polgárok számára és 41 frt 44 dénár perköltségre a saját maga számára.¹⁾ Eközben Domo Mihály pap ellen valóságos hajtóvadászatot tartottak²⁾ és csak nagynehezen sikerült neki Budán, a királyi udvarban pártatlanabb bírakat találnia. Kunis Mátyás, választott egri püspök, aki a közvetítő szerepére vállalkozik, de viszont nagyobb összeggel tartozik az eperjesieknek, kétszínű szerepet játszik az egész perben. Az eperjesieknek egyre azt hozza fel, hogy mily főbenjáró dolgot követtek el, tettüket nagyítja s következményeivel ijesztgeti őket, hogy saját közbenjárását annál fontosabbnak tüntethesse fel.³⁾

Végre 1524. végén az eperjesiek Novocastro János közjegyző, illetve Báthory István nádor előtt Budán kiegészítésként Domo Mihály pappal. Eszerint Domo elfeledi a rajta és hozzátartozóin elkövetett sérelmeket, viszont az eperjesiek nem fogják őt többé üldözni, hanem egész családjával együtt visszahelyezik polgári jogaiba, illetve azok élvezetében meghagyják és kártérítésül a házáért 26 frtot, a templomi eszközökért 10 frtot fizetnek néki s végül ígérik, hogy ezentul az egyházi avagy a pápai küldötteket jobban meg fogják becsülni, azokat hivataluk végzésében nem fogják többé akadályozni.⁴⁾

Erre azonban nem került a sor, mert a római egyház maga is belátta a búcsúárusi intézmény tarthatatlan voltát, amint ezt nemsokára rá a tridenti zsinat állásfoglalása is bizonyítja. Ez a zsinat ugyanis kimondotta, hogy *miután a búcsúárusok gazsága, malitiája az összes hívők nagy botrá-*

¹⁾ Bonzagnus ítéletében hivatkozik VIII. Ince pápa dekretumára, mely szerint „nemo ultra suam diocesim in ius conveniri possit.” 1523. máj. 3. 1108. sz. Eperjes v. levélt.

²⁾ Nádasdy Benedek tornai alispán levele Eperjes város tanácsához, 1523. júl. 11. Ugyanott 1115. sz.

³⁾ Levelei, melyek az egész eseményre fényt vetnek, az eperjesi városi levéltárban 1144–46, 1150. stb. sz. a. Később, mint szepesváraljai plébános, ő maga is egyházellenes dolgokat művel. Egyháztört. Eml. II. 146.

⁴⁾ Eperjes város levélt. 1524. okt. 12, 1158. sz. és 1524. dec. 29., 1165. sz.

nyára és panaszára napról-napra növekszik, úgy hogy nincs remény arra nézve, hogy meglehetne őket javítani, maga az intézmény az egész kereszténységben végleg megszüntetendő.¹⁾

A zsinat maga is bevallja, hogy ilyen gonosz üzérkedésből származott a legtöbb visszaélés a keresztyének között, ennél fogva azt nem engedi tovább üzni.²⁾

Ez a beismerés azonban későn jött. A legtöbb helyen ekkor már szakítottak a pápasággal.

* * *

De nemcsak a rendkívüli adót, hanem a rendes egyházi tizedet, dézsmát is sok helyen, így nálunk is megtagadták már a reformáció előtt.³⁾ Egyrészt a fejedelmek és az ő embereik foglalták le világi célokra az egyházi jövedelmeket, másrészt maguk a hivek is igyekeztek kibujni adózási kötelezettségük alól. Már pedig az egyházi körök ezen a ponton voltak talán a legérzékenyebbek s a tized kérdésében nem ismertek tréfát. Minden évben a négy főünnepen, karácsony, husvét, pünkösd és Mária mennybemenetelének napján a papnak a népet ki kellett oktatnia a tizedfizetés köteleességéről. S aki a tizedfizetési kötelezettségét nem teljesítette, az egyházi átok alá került, azt nem volt szabad egyházilag eltemetni, sőt annak utódai egészen negyediziglen nem viselhettek egyházi hivatalt s nem részesülhettek egyházi javadalomban.⁴⁾

A kassai polgároknak is volt egy ilyen perük, amelybe talán önhibájukon kívül jutottak. Giskra alatt történt, akit Erzsébet anyakirálynő felsőmagyarországi főkapitánynak nevezett ki, hogy a kassaiak éveken át nem fizettek az egri káptalannak tizedet. Ennek nemcsak az lehetett az oka, hogy Giskra önhatalmulag lefoglalta az egyházi jövedelmeket és

¹⁾ Canones et decr. Concil. Trid. sess. 21 de ref. IX. Az indulgentiák és más egyházi kegyelmek gyakorlásával a káptalanok két-két tagját bízták meg.

²⁾ Ugyanott Decr. de indulgentiis.

³⁾ Pastor, Gesch. der Päpste, III. 221 Pór A. Magyar gazdaságtört. Szemle, XI. 169.

⁴⁾ Ez a legnagyobb egyházi büntetések közé tartozott s különben csak azokra alkalmazták, akik pl. Spanyolországban keresztyén gyermekekkel kereskedtek. Hefele, Conciliengesch. VI. 391., 614. 981.

igy a kassaiak nem akartak kétszer fizetni, hanem valószínűleg ezen ürügy alatt megpróbálták akkor is beszüntetni az adózást, midőn már Giskra nem szekularizált.

Legalább erre vall az a kiegyezési okirat, melyet Kassa város és plébánosa, Jodocus, kötötték az egri káptalannal 1446-ban. Előzetesen már egy országos gyűlés is foglalkozott az ügyel és a kassaiakat pártfogásába vette.¹⁾ Erre a káptalan 2 évet, vagyis 30 ezüst márkát elengedett az egyházi adóból, viszont a kassaiak kötelezték magukat a többi hátralék lefizetésére. A szerződésben a polgárok ígérik, hogy *jövőben a tizedfizetést nem fogják megvetni* és sem egészben, sem részleteiben *megtagadni*.²⁾ A polgárok azt is kijelentik, hogy ezentul inkább békében akarnak élni egyházi feljebbvalóikkal, mint viszálykodásban.³⁾ A kedélyek és szenvedélyek azonban úgy látszik, még soká nem csillapultak le, mert még évek múlva is találkozunk excommunicatiókkal, melyekkel művelt polgárokat az egyházból kiközösítettek. *Kaposi* János egri kanonok, mint János bibornoktól megbízott szentszéki bíró csak 1458-ban oldja fel *Márk* kassai ötvöst az egyházi átok alól.⁴⁾

A felsőmagyarországi huszita mozgalommal egy időben, midőn pl. Szepesben és Sárosban minden második róm. katolikus egyházban két szin alatt áldoztak s egyesek már a bibliát is magyar nyelvre fordították,⁵⁾ Erdélyben is nagy egyházellenes mozgalom keletkezett. Az erdélyi jobbágyok, magyarok és oláhok egyaránt, fellázadtak s világi uraiktól a költözködés szabadságát, püspöktől, Lépés Györgytől pedig azt követelték, hogy a tizedet ne pénzben és pedig a régi forgalmunál nagyobb értékű új pénzben kelljen fizetniök,

¹⁾ Kemény L. Tört. Közl. Abauj-Torna vm. és Kassa multjából, II. 245.

²⁾ *Solutionem temporibus futuris in nullo volumus derogare et neque in toto neque in parte contraire.* Kassa város titk. levélt. A. 33. sz.

³⁾ *Potius concordiae quam discordiae seminatores pascisque zelatores esse cupientes.* Ugyanott.

⁴⁾ Ugyanott. Parochia, 43.

⁵⁾ Tóth Szabó L. Giskra (Akad. tört. értek. XIX. 10.) 55., Zolnai Gy. Nyelvméleink a könyvnyomtatás koráig, 110

hanem a régi módon, terményekben róhassák azt le továbbra is. A püspök nem teljesítette kéréseiket, hiszen neki is nagy összegeken kellett Rómában megváltania a javadalmát, mire a hívek egészen megtagadták a tizedet. Midőn a püspök ezért egyházi átok alá vetette őket 1437-ben, egész Erdélyben fellázadtak s a mozgalmat csak nagy nehezen lehetett leverni.¹⁾

Hasonló okokból forrongtak, lázadoztak már egy-két századdal előbb vagy később az összes európai népek. Az angolok (Wat Tylor és Balı János szerzetes vezetésével, 1381-ben), a franciák (1251., 1320. és 1358-ban), a hollandusok (1492.), a németek (1476.), továbbá Bajorországban a kempteni apát jobbágysai (1492.), Elsassban, Würtembergben a „Bundschuh“ és a „szegény Konrád“ szövetségesei (1493., 1502., 1514.), Ausztriában a salzburgi érsek jobbágysai (1462.), Karinthiában, Krainában, Steierországban a vend parasztlázadók (1515. és 1525.), végül nálunk a Dózsa György kurucái 1514-ben. Amint látjuk, ezek a parasztfordulalmak oly mértékben szaporodtak, amily mértékben súlyosbodott az egyházi elnyomás is s amily mértékben közeledtek a reformáció felé. Hiszen már 1476-ban hirdette Böheim János pázsztor a németeknek Isten országa eljövételét és másutt is vallásos, egyházellenes színezete volt a mozgalomnak. Hogy az utolsó nagy német parasztlázadás 1525-ben már a reformáció korába esik, ebből nem az következik, hogy a reformáció idézte volna azt elő, hanem az, hogy az évszázados bajokat és visszaéléseket a reformáció sem tudta pár év alatt megszüntetni.²⁾

Az egyházi tizednek különösen pénzben való fizetése egyre nagyobb terhet jelentett a hívekre s egyre nehezebb lett a behajtása, úgy hogy egyházi átokhoz és más szigorú büntetésekhez kellett folyamodni. A magyar országgyűlés azonban a hívek pártjára állott és viszont szigorú büntetéseket szabott ki azokra a prelátusokra, akik a dézsma beszedésénél erőszakoskodnak és egyházi átkot alkalmaznak.³⁾

¹⁾ Szilágyi S. A. Magyar nemzet tört. III 601.

²⁾ Akad ugyanis még katolikus író, aki a parasztlázadást a reformáció „véres gyümölcseinek“ tartja, pl. Ifj. Inczinger F. A bártfai protestantizmus és a kultúra a multban, 10.

³⁾ Corpus jur. hung. 1486: 41, 1504: 23.

Továbbá elrendelte, hogy azokat az idegen egyházi javadalmakat, kik nem a királytól, vagy az illetékes magyar kegyurtól, hanem a pápától szereznek javadalmat, „mint az ország szabadságának nyilvános háborítóit, együtt és egyenkint *vizbe kell fullasztani*.“¹⁾ Ebben az országgyűlés különben csak folytatta Mátyás király politikáját, aki egy hasonló eset alkalmából már azzal fenyegetőzött a pápánál, hogy teljesen elszakad a római egyháztól s a keleti egyházhoz csatlakozik, avagy a hitetlenek táborába áll, törökké lesz.²⁾

A magyar országgyűlés tehát sokkal előbb, mint ahogy kimondta a lutheránusokra az elégetést, vizbefulladásra ítélte a pápa embereit. A lutheránusokat is elsősorban mint idegeket tartja üldözendőknek az országgyűlés, ami kitűnik abból, hogy velük kapcsolatban „az összes idegen nemzetbeli“ hivatalnokokat, tiszteket és zsoldosokat is kitiltja.³⁾ De az egyházi adó és javadalmak kérdésében úgy a király, mint az országgyűlés azután is rómaellenes álláspontot foglalt el. I. Ferdinánd maga is szekularizált és a városokat is támogatta a patronátusi jogok kiterjesztésére irányuló törekvésükben. Besztercebányán a sz. Erzsébet-kórház, Kassán a széplaki apátság kegyuraságát a városra ruházta.⁴⁾ Továbbá úgy a király, mint az országgyűlés követek útján kérte fel a pápát, hogy a magyar főpapokat ingyen erősítse meg állásukban, mert — ugymond — „azok a pápai adók (annáták), melyeket azelőtt az ilyen megerősítésekért Rómában fizetni szoktak, ezidőszerint éppen nem, vagy csak igen kis részben látszanak behajthatóknak és így időközben sok dolgot el kell hanyagolni, minek folytán a jámborságnak és vallásosságnak *tönkre kell mennie, sőt ez már sok helyütt be is következett*.“⁵⁾ A pápa inkább engedett, mintsem hogy végleg elidegenítse magától a magyar rendeket, kiknek soraiban akkor már, különösen a városi követek közül, sokan voltak, akik a Luther-féle gyökeresebb megoldást, az annáták teljes beszüntetését

¹⁾ Corp. jur. Hung. 1495 : 31.

²⁾ Fraknói V. A magy. kir. kegyuri jog, 206.

³⁾ Corp. jur. hung. 1523 : 54, 1525 : 4.

⁴⁾ Egyháztört. Eml. IV. 398, Kemény, A reformáció Kassán, 13.

⁵⁾ Corpus Juris Hung. 1548 : 9. és 1550 : 14. Egyháztört. Eml. III. 371.

s a pápaságtól való teljes elszakadást tartották célravezetőbbnek.¹⁾

* * *

Hogy a jámborság és vallásosság nem ment tönkre és a magyar országgyűlés indokolt aggodalma nem teljesült, abban nagy része volt a városok céltudatos politikájának. A polgárság mind öntudatosabb térfoglalása abban is nyilvánul, hogy *birói joghatóságát* egyre nagyobb körben, a város egész területére, még az egyházi emberekre is igyekszik kiterjeszteni. Mig azelőtt a püspök idézte maga elé nemcsak egyházi, hanem mindennemű világi perben is a polgárokat,²⁾ úgy most a polgárok viszik keresztül azt az elvet, hogy akinek egy polgárral pere van, az a városi törvények szerint járjon el.³⁾

A városi törvények szigorubbak, a bírák kevésbé megvesztegethetők voltak, mint az egyháziak. Továbbá más elvek szerint ítélkeztek és jártak el, mint a régi földmives társadalom emberei és az egyház, mely annak erkölceit védte. A polgárság új erkölcsiséget fejlesztett ki. A polgárnak a foglalkozása más természetű, mint a földmivesé. A termelt javak nagyobb arányban képezik az ő saját munkájának a gyümölcsét, mint a földmives terményei. Ennélfogva jobban meg is becsüli őket, különösen pedig a pénzt, mint egységes érték-mérőt, melynek kis tömegben is jelentékeny vásárlási ereje volt. A lopást sokkal szigorubbán bünteti, mint a naturálgazdaság állapotában élő régi társadalom, ahol állatban, terményben nem lehetett egyszerre oly nagy értéket elidegeníteni, mint a pénzgazdaság korában ingókban, iparcikkben avagy készpénzben. Az egyház, mint fentebb láttuk, ebben a tekintetben még a régi erkölcsöket követte s a lopást, rablást nem büntette oly szigoruan, mint ahogy az a polgári érdekeknek megfelelt volna.

¹⁾ Zsilinszky M., A magyarhoní prot. egyház tört. 126 és Karácsi J., Magyar Egyháztört. 151.

²⁾ Így az egri püspök a kassai polgárokat, ami ellen ezek a királynál kerestek és találtak védelmet. Kassa v. titk. levélt. B. Privil. 18. és 21. sz.

³⁾ Kolosváry—Óváry, A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjt. IV/2, 19 Pozsony városi statutum a 15. századból.

De egyéb érdeellentétek is keletkeztek az egyház és a polgárság között. Az egyház, mint holtkéz a javak megkötését, a világi forgalomból való kivonását idézte elő, a hűbéri formákhoz maga is ragaszkodott, a kiváltságokat támogatta és szaporította. A polgári gazdálkodásnak ellenben a jogegyenlőség, szabad közlekedés, egyforma örökösödési jog, adásvételi és szerződési szabadság, a felosztható földbirtok nélkülözhetetlen feltételeit képezték.¹⁾ Az egyházi és világi földesurak önkényuralmával szemben a polgárok a fejedelemségnél kerestek védelmet és természetesen támogatták őt abszolút hatalomra való törekvésében. Ők a modern jogállamban megváltójukat látták, nem pedig az ördög művét, mint ahogy azt az egyház tanította.

Inkább az egyházat, a papok és szerzetesek életét vetették bírálat alá, vajjon megfelelnek-e hivatásuknak. A besztercebányaiak örömmel értesítik a bártfaiakat, hogy végre találtak egy papot, aki nemcsak a zsebére és hasára néz, nemcsak a füleknek, hanem a szívnek és lelkiismeretnek is tud beszélni s igazi lelkipásztora hiveinek.²⁾

A polgárok vallási világnézete, egyházi berendezésük is érdekeiknek megfelelően, a célszerűség szempontja szerint alakult át. „Minden más dologban egyek vagyunk már, egyforma jogunk és privilégiumaink vannak, még hátra van, hogy a biblia szerint rendezzük be istentiszteletünket és egyház-szervezetünket“, írják a selmecbányai polgárok a körömbányai tanácsnak, hogy ez ügyben mielőbb gyűlést hívjon össze.³⁾ A polgár ember a bibliából is főleg azt olvassa ki, hogy „a maga dolgában szorgalmas“ ember még a királyok

¹⁾ E. Ehrlich, *Grundlegung der Soziologie des Rechts*, 337.

²⁾ Wollten wir demnach E. W. nicht verhalten, dass wir bei unser Kirchen zimlich Predikanten, doch *mehr Ohren, Pauch und Seckl-Prediger, denn Seelsorger bisher gehabt*, welch viel mehr auf ihr Ehrgeizigkeit und das, so in die Kuchl getragen und den Pauch gefüllt, denn für die armen, irrenden Gewissen gesorgt haben . . . nun aber einen aufeldig, frum und fleissigen Mann haben, der die christliche Ordnung in preuchlicheren (bräuchlicheren) Schwung gebracht, ein recht christlich Religion, und göttlichen Schriften gemäss Ceremonien aufgericht . . . 1540, aug. 2. Egyházt. Eml. III. k. 471. o.

³⁾ Egyházt. Eml. III. 91.

fölé is helyezendő, hogy csak a „gyors és serény asszony“ lehet jó feleség¹⁾ és Pál apostollal együtt azt tartja, hogy aki nem dolgozik, az ne is egyék.²⁾

Tévedés volna ezt az új irányzatot minden további nélkül anyagiasnak, materialistának, vallástalannak tartani. Kétségtelen, hogy az élet javait reálisabban értékelte, hogy a transcendens, tulvilági javakkal való üzőrkedést száműzte a maga köréből. De a saját gazdasági rendszerén belül sokkal intenzívebb vallásosságot és erkölcsiséget fejlesztett ki, mint a régi volt. Nem a külsőséget, hanem a lényegét tekinti mindenütt, a rossznak, a bűnnek legyőzésére törekszik. Nem elégszik meg azzal a tapasztalati ténnyel, hogy az egyház külsőleg létezik, hanem vizsgálja, vajjon megfelel-e céljának, rendeltetésének. A pap is nem mint felszentelt lény, hanem csak annyiban tekintély előtte, amennyiben tényleg megfelel hivatásának. A hivatás fogalmát mélyíti, szinte ujjaáteremti az új szellemi irányzat. Minden embernek „hivatást“ tulajdonít, minden világi életpályát vallásos tartalommal tölt meg, isteni szankcióval lát el. Az a szolgáló, aki jól kisépri a szobát, Istennek épp oly kedves munkát végez, mint a püspök, aki misét mond, mondja Luther.

A józan polgári gondolkodás nem tudott belenyugodni abba a megkülönböztetésbe, melyet az egyház a kétféle erkölcsiségre nézve megállapított. A régi egyház tana ugyanis az evangéliumi *parancsok* (Isten és emberszeretet) mellett, melyek mindenkire egyformán kötelezők, megkülönböztette az evangéliumi *tanácsokat*, melyeknek betartása különösen érdemszerző s egy magasabb erkölcsiséget állapít meg. Ez utóbbiak közül a szerzetesi fogadalmakat, így különösen a kötelező nőtleniséget, a cölibátust a polgárság mint természet- és társadalomellenes intézményeket elítélte. Sok helyütt egyenesen kényszerítették a papot, hogy házasságban éljen, ellenben a kicsapongást avagy kétnéjűséget szigorúan, sőt halállal büntették.³⁾

¹⁾ Példabeszédek 22, 29 és 31, 10.

²⁾ M. Weber, Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus, Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik, XX. 1 és XXI. 1.

³⁾ Hefele, Conciliengesch. IV. 613

Freudnek, a bécsi egyetem nagyhirű tanárának a nemi életre vonatkozó legújabb lélektani kutatásait természetesen nem ismerhették a polgárok. Nem igen jöhettek rá arra, hogy a középkori egyházi élet sok abnormitása, pl. a boszorkányok, fiatal szűzek elleni inquisitíós eljárás, midőn a vádlott testén az „ördög jegyét” kutatták, mennyiben vezethető vissza a ki nem elégitett nemi vágyakra. De azt tudhatták, hogy a papi nőtlenséget főleg az egyházi, holtkézi vagyon fennmaradása kedvéért hozták be a pápák. És az elfajult papi és szerzetesi erkölcsökből láthatták, hogy az élet rácsfol azokra, akik az aszkézist intézményileg akarják biztosítani. Tehát az ugynevezett evangéliumi tanácsok egy részét egyszerűen elvetették. A másik részét ellenben, a hogy azok Jézus hegyi beszédében ki vannak fejtve, nem tekintették többé pusztá tanácsoknak, amelyeket kiki tetszése szerint követhet, hanem igenis szigorú parancsoknak, melyek mindenkire nézve kötelezők. Így pl. azt hogy: szeressétek ellenségeiteket is; a gonosznak ne álljatok ellene gonosszal; a ti beszédedek legyen igaz;¹⁾ cselekedetetek legyen olyan, mint a tanítástok, ne pedig mint a farizeusoké, akik *„nehéz és elhordozhatatlan terheket kötöznek egybe és azokat vetik az embereknek hátokra, de ők azokat csak ujokkal sem akarják illetni.”*²⁾

A kétféle, magasabb és alacsonyabb erkölcsiségről szóló tannal annak két konzekvenciáját is elvetette az új, polgári gondolkodás. Az egyik az, hogy a magasabb, aszkéta erkölcsiség a szentek felesleges jócselekedeteire vezet, melyekből aztán, mint a bűcsu intézményénél láttuk, azoknak is lehet juttatni, akik a szükségesnél kevesebb jót tettek. A másik pedig az, hogy az alacsonyabb erkölcsiség mellett is lehet üdvözülni, mert hiszen az üdvösséget tulajdonképen az egyház objektív hatású kegyszerei, a szentségek, mint „opus operatumok” biztosítják. Ezeknek elvégzése végett volt szükség a nagyszámu papra és bátran állíthatjuk, hogy az efféle „megigazulás” nagyon drága lett a hivek számára.

¹⁾ Máté ev. 5. 34—44.

²⁾ Máté ev. 23. 3—4.

A polgárság szellemi fejlődése ezzel szemben eljutott a Luther álláspontjához, aki az autonom vallásosságot alapította meg, midőn azt tanította, hogy nem az egyházi cselekvések elvégzése, hanem az érzület a fő, vagyis a hit által igazul meg az ember és mindenki magamagának a papja. Ez a megigazulás nem kerül pénzbe, anyagi javakba, ehhez erkölcsi újjászületés kell. Ezt a felfogást előkészítette a mysticismus, mely a scholastikának formalisztikus, száraz tudakosságával szemben az ember kedélyi életének követelményeit elégítette ki, az egyén vallásos individualitását fejlesztette ki. Előkészítette továbbá a humanista irodalom, mely eredetében tanulmányozta a szentírást és a régebbi egyházi irodalmat.

A polgárság végül nemcsak az által győzött a régi egyház felett, hogy papjait szigorúan megrendszabályozta a régi erkölcsöket tökéletesíteni törekedett, hanem főleg azzal, hogy új papi nemzedéket nevelt magának.

A régi egyházban nincs örökösdés, nincs meg az apáról fiura való átplántálódás. Az egyház a maga embereit mindig frissen kénytelen a társadalomból toborozni s azután a maga céljaira átgyurni, a maga erős közszellemével átalakítani őket. Amint azonban az egyház tulerős vagy tulsok új elemet fogad be és nem képes őket többé teljesen átalakítani, lassanként maga alakul át.

A városi polgárság mind értékesebb elemeket küldött az egyházi pályákra. Kiváló polgárok fiai mennek az egyetemekre, vagy szegényebb sorsu, de tehetséges ifjak, kiket a város maga támogat tanulmányaikban. Ők viszont az egyházi pályán, mint papok vagy szerzetesek sem tagadják meg származásukat, beleviszik az új, polgári szellemet s ennek megfelelően igyekeznek azt átalakítani.

A fejedelmek is támogatására jönnek a polgárságnak művelődésre való törekvésében. Így Szászországban, mely gazdag ércbányái következtében ipari tekintetben igen felflúdlott a 15-ik században, Bölcs Frigyes választófejedelem 1502-ben a wittenbergi egyetemet alapítja. Ez az egyetem lesz azután a gyűjtőpontja az egyházzal, pápasággal elégedetlen gondolkodóknak, innen árad ki az új szellemi irányzat Európa összes országaiba.

A reformáció legkiválóbb képviselői, egy Luther és Melancthon, nálunk pedig egy Stöckel Lénárd, egy Honter János mind polgári szülőknek a gyermekei. Calvin atyja pedig, mint ügyész, ugyan egyházi szolgálatban állott, de radikális nézetei miatt élete végén egyházi átok alá került és mint kiközösített is halt meg. Fiát, miként Luthert is, az egyházi átokért bőven kárpótolta az a tudat, hogy millió ember látta bennük uj szellemi vezérét.

Dr. Obál Béla.

Abauj-Tornavármegye története. 1527—1648.

A török dúlás előtt menekvő horvát nemességből vármegyénkben is számosan megtelepedtek s a vármegyei táblabírák és esküdtek között Horváth Boynisich Mihály, Vajdai Horváth Stransikovich György, Jászói Horváth András, Zapricza Horváth György, Horváth Mladossevich Ferencz és Felsőmérái Horvát Ostorharich István sűrűn szerepelnek.¹⁾

A tornai uradalmat I. Ferdinánd király 1531-ben vingárti Horváth Gáspárnak, főkamarásának adományozta.²⁾ Özvegye, Likerka Johanna 1559-ben a birtokot örökbevallja Mágóchy Gáspárnak és Tamásnak és pedig Torna várát és mezővárosát (oppidum), továbbá Udvarnok, Tornaufalu, Áj, Lucska, Barka, Falucska, Horváthi, Rákó és Kovácsitornai, Ináncs, Encs és Pamlény abaujvármegyei, Szent-Jakab, Viszló, Debréte, Köbli borsodi, Erdőbénye és Kisbénye zemléni birtokokat 14000 frtéért.³⁾

Midőn Kassa városa, jöllehet nem önkényt, János király uralma alá került, két faluját, Forrót és Garadnát Ferdinánd király 1541-ben zálogba veti fővezérének Serédy Gáspárnak 4500 rajnai forintban katonai költségek fejében.⁴⁾

Midőn az 1552-ik évben Kassa visszakerült a Habsburgok uralma alá, birtokai Serédy veje Alaghy György kezén voltak; ezeket a beszercebányai országgyűlés Kassának visszaadta.⁵⁾ Alaghy János a birtok elvesztésén nem bír meg-

1) Abaujvármegye 1630—1632. évbeli jegyzőkönyvei.

2) Kassa v. lt. 1509.

3) Bárdossy János. Moldavensis vel Szepsiensis decimae indagationis. Posoni 1802. 119. lap.

4) Kassa v. lt. 1703. sz.

5) Kassa v. lt. 1972. sz.

nyugodni s Kassával háboruskodik fölöttük. 1559-ben megtámadta a kassai őrséget, mely a garadnai templomba szorult; az épületet felgyújtotta és sokakat leölt.¹⁾

A széplaki apátság birtoka, királyi adomány útján 1567.²⁾ a jezsuiták nagyszombati kollégiumának jutott s a mislyei prépostság abauji falvai Káthay Ferencz, majd özvegye, Mágóchy Margit 1588. kezén vannak.³⁾

A szalánczi uradalomban házasság révén 1596-ban már a Forgáchok ülnek,⁴⁾ míg a regéczi birtok Thurzó Ádám halálával gr. Eszterházy Miklós a nádor kezére jut királya adományából 1636.⁵⁾

A szőlőművelés vármegyeszerte virágzik, így Ruszkán Telkibányán, Gönczön,⁶⁾ Aszalón,⁷⁾ és Szántón 1529.,⁸⁾ Korlátfalván 1531.,⁹⁾ Szurdokon 1556.,¹⁰⁾ Széplakon 1564.,¹¹⁾ Garadnán 1564.,¹²⁾ Boldogkőváralján 1572.,¹³⁾ Jászón 1573.,¹⁴⁾ a szepsii hegyen 1573.,¹⁵⁾ Szilason 1575.,¹⁶⁾ a Kassaujfalusi hegyen 1585.,¹⁷⁾ Almáson 1635.¹⁸⁾

A szőlőművelés jövedelmező foglalkozás volt s Alaghy János Szántón várkastélyt épít 1557. s őrséget helyez bele szőlői védelmére.¹⁹⁾ A szántói bor ára 1533. hordónként

1) Kassa v. lt. 2074, 2075. és 2077.

2) U. o. 2803.

3) U. o. 4070/110

4) U. o. 4625.

5) U. o. 6772.

6) Kassa v. lt. 1392.

7) 1435/13, 5398/36, 6229/91, 6808.

8) 1435/71, 1579, 1915/100, 5449.

9) 1541, 7112.

10) Tört. Tár. 1903. 158 lap.

11) 2477, 2849, 5782/162.

12) 2528/84, 4791/59.

13) 3120/142, 5713, 5948, 6229/84.

14) 3143.

15) 3175/42.

16) 3245.

17) 3891/117.

18) 6581

19) 1915/100.

7 forint,¹⁾ 1565-ben Tornán 4 forintjával,²⁾ Mislyén 1572-ben 4 hordó bor 64 frtjával,³⁾ Vizsolyban 1575-ben egy hordó 26 frtjával, 24 hordó pedig ezer forintjával kelt el.⁴⁾ Czekeházán a bor ára tizenhatodfél forint, az átlagáé 8 frt.⁵⁾

Szántón egy szőlőt a Gelenczérhegyen 1561, — a 15-ik században még Greniczér — 22 forinton adtak el.⁶⁾ Boldogkőváralján 1617. 1300 frton,⁷⁾ ugyanott 1622. 71 frton.⁸⁾ Az adásvételnél Szántó 1612. „áldomását adták . . . Ukon pohármutatója volt Andó Pál, ellenzője senki nem volt.“⁹⁾ A bortermés után a kilenced és tizeden felül szőlőhegyvám (ferton) is járt a földesur részére; Aszalón „minden köből bortól két-két pénz. Azt pedig csak a vidékiektől vesszük, — írják Kassa városának (1610), — az magunk borától négy-négy pénzt veszünk, a török részére.“¹⁰⁾ A község 1628. az itt szőlővel bíró Kassát arra kéri, hogy menjen elől jó példával és segítse meg őket, mert a pogány török „az gyakorta való sommának beszolgáltatására“ készíti őket s „mostan is oda-tartják zálogul egy emberünket.“¹¹⁾ Ez évben a szüret rossz volt s Bodókörről írják „az szüretnek vékony voltát közön-ségesképpen sokan érzik.“¹²⁾

A 14-ik század kezdetén művelés alá vett széplaki szőlők után járó tized a nagyszombati collégiumot illette 1564. A szőlőket nagyobb részét a lutheránussá lett Kassa polgárai bírták s ezek vonakodtak a kötelezettség teljesítésétől, amint Hurtadus Pérez, a collégium rektora panaszolja.¹³⁾ Ez ügyben *Telegdy Miklós*, a nagyszombati papnevelő-intézet prefectusá-

¹⁾ 1579. sz.

²⁾ Kassa v. lt. 2652/32. sz.

³⁾ 3120/36.

⁴⁾ 3227 és 3228.

⁵⁾ 3336/16.

⁶⁾ Kassa v. titkos lvt. Vinea.

⁷⁾ 5713.

⁸⁾ 5948.

⁹⁾ 5449.

¹⁰⁾ 5398/36.

¹¹⁾ Kassa v. lt. 6229/91. sz.

¹²⁾ U. o. 6229/84.

¹³⁾ 2477.

nak kérelmére Miksa király 1568. rendeletet küldött Zay Ferenc felsőmagyarországi főkapitánynak, hogy szorítsa reá a kassaiakat a tized megfizetésére.¹⁾

A széplaki pusztá szőlők felujtása végett 1617. a birto-
kosok öt esztendei szabadságot nyertek, azaz felmenttettek
mindennemű fizetés alól s szigorú tilalmat adtak ki azok
ellen, akik oda barmot hajtottak legeltetni.²⁾

A szőlőmunka sorrendje 1598. nyitás, két kapája, kötés,
szedés és fedés.³⁾ A szüretelés idejéről szól, hogy Alaghy az
1566-ik év szeptember hó 13-án sürgeti Kassa városát, hogy
a következő héten kezdjék meg a szüretelést.⁴⁾

A szőlőgyepük iránt a vármegye az 1634-ik évben sza-
bályrendeletet hoz: „Statum est. Mivel sok panaszolkodások
vagynak, hogy némely nemes ember és szabados atyánkfiai,
nem gondolván semmit is az jó rendtartással, falujoknak,
vagy városoknak, ahol resideálnak, határookban levő közpoc-
kolásokat, szőlőgyepüket be nem fognak másoknak nagy
kárára és fogyatkozására, sem parochia, schola, pásztorháza,
hid, utcsinálásokban és egyéb közönséges dolgokban nem
egyeznek és visszáat vonszanak.

Mely inconveniákat az nemes vármegye per publicum
statutum akar per omnia tollálni ilyen formán, hogy az, kik
affélék találkoznak, akár nemes, akár szabados személy legyen,
semmit az neki nem suffragálván, ha az parasztbíró alá
adná magát egy forint büntetésig, bene quidem, azon parasz-
bíró toties quoties az egy forintig megbüntethesse, comperta
tamen prius vero rei veritate; és elsőben admoneáltassék
felőle, és ha az admonitióra bizonyos praefixus napra nem
cselekedne, úgy büntetessék meg. Amely nemes ember, vagy
szabados személy peniglen nem akarja magát adni az parasz-
bíró alá az egy forint büntetésig is, nihilominus ez megnevezett
jó rendtartásokban ellenkezőnek és nem cselekedőnek talál-
tatik, tehát eo facto ad partis lesae et damnificatae iustantia
soleni vigore praesentis statuti csak házától is annak az

¹⁾ 2849.

²⁾ Kassa v. lt. 5782/162.

³⁾ U. u. 4791/59.

⁴⁾ 2764/66.

processusnak, azaz mely processusban esék efféle dolog, szolgabirája mellette levő egy esküdttel kimenjen és toties-quoties controversum fuerit, mindannyiszor tizenkét forintig exequáljon, omnibus iuridicis remediis, nec obstante nobilitari praerogativa et libertate. Mely tizenkét forint büntetésnek fele az bírót, fele az lesa parsé legyen; és azon szolgabíró eo facto az miatta esett kárról is satisfactiót impendáljon.

A földesur italmérési jogát korcsmában gyakorolta Zsádányban 1571,¹⁾ Hejczén 1599,²⁾ Szinán,³⁾ Vilmányon 1640-ben vendégfogadóval találkozunk.⁴⁾

Egy-egy falu népe még mindig⁵⁾ földközösségben élt; afalu határát évenként egyenlően felosztották s nyilat vetettek reá. „Az mikor az király rovója ki akart ránk róni kijönnie, annak előtte az falut kénszeritettem — jelenti a garadnai bíró 1589-ben,⁶⁾ — réája, hogy kimenjenek és az földet, az ki egy nyomásra való föld volna, azt elosszák.” „Kimentenek és elosztották az *elnyílalás után*.” A jó földeken gazdálkodók ellene támadtak az ősi szokásnak „és hogy *nyilat* akartunk reája hánynia, volt oly közülük, az ki azt mondta, hogy ő az ő földéből ki nem áll.”

Az 1639-ik évben szintén nyomára akadunk a földközösségnek: „Ezeken kívül jutott *nyil szerint* Farkas Jánosnak Béres István helyestől, Kovács Máté helyestől, Béres János helyestől.”⁷⁾ Erre vall Kapy Zsigmondnak, gazdatisztjei részére adott utasításának 23-ik pontja. „Továbbá minthogy falujúl énnékem ez elmúlt ősz alatt buzát 12 köböllel vetettek volt, kevesebbet annál, az mennyivel tartoztak és tavaszt is 13 köböllel kevesebbet, tehát közönségesen mind *az egész falu földéről* annyi köből után való buzájukat és zabjokat hordassátok be az én csűrös kertemben.”⁸⁾

¹⁾ Kassa v. lt. 3054.

²⁾ U. o. 4830.

³⁾ 6648/21.

⁴⁾ 6772. és 6780/4.

⁵⁾ Tagányi Károly, A földközösség története. M. gazdaság történeti szemle 1894. évf. 216.

⁶⁾ 4121/66.

⁷⁾ Abaujvármegye jegyzőkönyve.

⁸⁾ Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle 1895. évf. 199 lap.

A gabonát, buzát, tavaszt (tavaszi buzát) veremben tartják 1570.¹⁾ Szalánczon 1585. a buza köble „szűk időn husz pénz hián egy forintért kelt.”²⁾

Malmok vannak Encsen és Sz. Andrásón 1564.³⁾ Szurdokon 1566,⁴⁾ Széplakapátiban új malom épült 1588,⁵⁾ Buzinkán 1596,⁶⁾ Regéczkén és Hejczén 1599,⁷⁾ Gibárton 1612,⁸⁾ Geccsén a Miszla vizén 1628,⁹⁾ Nádasdon négy kereken járó malom 1628,¹⁰⁾ Csányban 1628,¹¹⁾ Saczán 1629,¹²⁾ Tökésen malom és fűrész 1633,¹³⁾ Geccsén és Novajban 1634,¹⁴⁾ Almáson 1635,¹⁵⁾ Szepsiben 1640.¹⁶⁾

Az állattenyésztés — sertés,¹⁷⁾ juh¹⁸⁾ és szarvasmarha¹⁹⁾ egyaránt üzetett s a kassai vágóhidra 1617. juhok, Herlein és Kemencze községekből, szarvasmarha Rozgony, Gönc, Vajkócz, Tehány és Széplakról²⁰⁾ kerül. A hus fontja Szepsiben a 16-ik század közepén másfél dénár.²¹⁾ Szikszón 1570. egy ökör ára tíz forint,²²⁾ 1607-ben két jó ökör ára 34 forint.²³⁾ Kenyhecezen 1612 az ökör 7 forint 50 dénárért kelt el,²⁴⁾

¹⁾ Kassa v. lt. 3036/82. 6376.

²⁾ U. o. 3891/57.

³⁾ U. o. 2528/63. és 2528/84.

⁴⁾ 3021.

⁵⁾ 4061.

⁶⁾ 4636/5.

⁷⁾ 4830.

⁸⁾ 5457.

⁹⁾ 6229/2.

¹⁰⁾ 6229/57.

¹¹⁾ 6229/99.

¹²⁾ 6291/46.

¹³⁾ Kassa v. lt. 6466.

¹⁴⁾ U. o. 6538/6. 6538/83.

¹⁵⁾ U. o. 6598/58.

¹⁶⁾ T. o. 6769.

¹⁷⁾ 3772/29.

¹⁸⁾ 4636/26.

¹⁹⁾ 6229/8.

²⁰⁾ 5740.

²¹⁾ Tört. Tár 1889. 781.

²²⁾ Kassa v. lt. 3036/65.

²³⁾ 5221/10.

²⁴⁾ 5480/8.

Ujfaluban 1628. tizenegyedfél forinton.¹⁾ Szinán 1568. és Göncön 1570. két ló ára 14 forint.²⁾

A haltenyésztés divatozásáról szól, hogy Báthory András köszönetet mond 1565. a kassai főbirónak, hogy az élő pisztángok Rozgonyba megérkeztek.³⁾ 1589-ben Perényi János Nagyidán halastavat ásat.⁴⁾

Az urasági kastélyokban nagyszámu cselédséggel találkozunk. Bárczay 1576. szakácsának 12 forint évi bére volt.⁵⁾ Czobor Imre 1581. Nagyidán, mint „szegődött szolgáját,” kertészt tart;⁶⁾ Perényi János 1585. lovászmestert és *szekérvezetőt*, amely utóbbi nevezett helyett ma kocsist mondunk.⁷⁾

3.

A gazdálkodásról élénk képet festenek a földesur részéről gazdatisztjeinek adott utasítások, míg a jobbágyság életéről a falutörvények adnak hirt.

A regéczi uradalom rendtartása az 1632-ik évben kelt s a következő:

Mivelhogy semminemű állapot ez világon oly állhatatos és tökéletes nem lehet, ha jó rendtartástól és szorgalmatos gondviseléstől nem vezéreltetik, hogy föl ne bomoljon annak okáért mi is ebben másoknak jó példájok szerint ez helynek dicséretes rendtartását követvén, várunkat egy fő gondviselő porkoláb nélkül nem hagyhattuk, hanem megtekintvén nemes és vitézlő Szunyogi Mátyás uramnak sok esztendőktől fogván való igaz tökéletes és hívséges szolgálatját, tetszett ez helynek fő porkolábságát ő kegyelmére biznunk ez instrukció szerint.

1. Mindeneknek előtte megemlékezvén porkoláb uram az ő kegyelme hitiről és reversalissáról, az mi állapotunk szerint való méltóságunkra, böcsületünkre és hasznunkra gondot viselvén, az mint ekkoráig, úgy ezután is hiven, jámborul és tökéletesen szolgáljon bennünket.

¹⁾ 6229/35.

²⁾ 2925/30, 3036/89.

³⁾ 2652/79.

⁴⁾ 4117.

⁵⁾ 3328.

⁶⁾ 3653/95.

⁷⁾ 3879.

2. Mivel penig jól tudja ő kegyelme, hogy Regécz várára sok szem néz, és az miatt nem kevés irigyünk s ellenségünk is vagyon, azért szükségképen kívántatik, hogy ő kegyelme az palánkbeli kaput, nem különben mint szintén az fölsőt, éjjel nappal bezárva tartatván, hites ember nélkül soha ne hagyattassa, sőt senkit idegent, akáiki legyen is, hire s akaratja ellen kérdésen be ne bocsássa, hanem azon kapu előtt várakoztatván, és mi járatban vagyon, jól végére menvén, ha mi oly dolga léssen, magunk itt fenn lévén, nekünk hírré adja, és az dolognak és az időnek mivoltához képest úgy alkalmaztassa magát, hogy az miatt sem böcsületünk meg ne sértődjék, sem penig valami kárunk ne következék.

3. Az palánkbeli kerítést nem bizván csak az első porkolábra és mellette levőkre, maga is gyakorta meglátogassa és ha mi fogatkozást lát benne, az első porkolábot megszólítsa érette, s udvarbiránk és számtartónk hírével halogatás nélkül meg is csináltassa. Hasonlóképen az ál kis kapuhoz levő zárokat, lakatokat is mindennap maga, avagy víczéi rá nem érhetvén, hites tizedessel is megnézesse és ha mi fogatkozást eszébe venne avagy látna, találna, mingyárt helyre állassa.

4. Az palánkbeli házakra, istállókra és épületekre is, de kiváltképen kutnak tisztán tartására is szorgalmasabb, hogy nem mint ez idő alatt, gondja legyen ő kegyelmének, azon lévén, hogy ne engedje pusztulniok, lehessen szükségnek idején hova szorulni lovainknak, jámbor szolgálóinknak.

5. Nem kisebb gondja legyen ő kegyelmének az várnak kívül belől való építésére is, kiváltképen penig csatornáknak, grádicsoknak, folyosóknak, házaknak, kutaknak, piacznak, tornácoknak tisztán és épségben való tartásokra, úgy hogy ha valami fogatkozást ezekben eszébe veszen, maga elégtelen lévén rá, udvarbiránkkal és tisztartónkkal helyére állassa.

6. Mivel penig az vár szeles helyen vagyon, kéményeket minden hétben megtisztittatván, tüztől igen oltalmazza, estve s éjjel alá feljárak ne gyertyákkal, fáklyákkal, hanem lámpásokat elegendőt szereztetvén, járjanak.

7. Minthogy az várnak feje az kapu, kin az emberek ki s be szoktak jöni, azokra azért legfőképen úgy vigyáz-

tasson, hogy az belsőt soha elegendő ember, tűz, víz és fegyver nélkül ne hagyja, hanem maga avagy viczéje mellett hites várbeli szolgálók, székelyink szüntelen éjjel nappal ott legyenek. Az kapuknak felnyitása és bezárása penig az mint most, úgy ezután is imádsággal és hálaadással idejin korán legyen, az dobosnak idejit és óráját is megtartván. Bezáratván, az kulcsait ha itt fent vagyunk, maga kezünkben avagy házunkban behozza, másutt lévén penig magánál tartsa, az kapu bezárása után magunkon és (felette nagy szükségnek idején) parancsolatunkon kívül senkinek semmi uton, okon és módon fel ne nyitassa, bár nevünkkel is akármi szín alatt valóknak practikálására is bizonyos magunk jele, avagy levelünk kívül, hanem nappal bizonyos kapusokat, éjjel czirkálókat, virrasztókat elegendőképen istrására rendeljen, ebédnek, vacsorának idején felvonatván, nem különben mint egyik fő végvárat és erősséget tartsa, megőrizze és oltalmazza.

8. Rabokra és tömlöczökre oly szorgalmatos gondot viseljen, hogy mindennap reggel, estve vasait megnézetvén idejin korán tömlöczre hányassa az tömlöcztartóval. Ásókat és egyéb ásni való eszközöket megnézesse és megkerestesse, úgy mint köteleket, horgokat és egyéb elszabadulására való eszközöket.

9. Pattantyusokat és drabantokat több várbeli szolgálókkal együtt, az kik utánunk porkolábunktól függenek, fenyítékben tartsa és hogy széllal ne járjanak, de sőt tisztetekhez látván, az mikor itt fenn nem vagyunk, az várban háljanak arra kényszeritse őket.

10. Az strásákat minden éjjel maga avagy viczéje lámpással, az mikor itthon nem vagyunk, dobbal is megjárja.

11. Czeigházakban levő szerszámokat, port, golyóbist ne csak pattantyusokkal, hanem maga is gyakorta látogatván tisztán tartassa, ürességek lévén az pattantyusoknak, az tüzes szerszámokat ujittassa, tisztíttassa, és az czeigháznak kulcsait magánál tartsa. És kitől Isten oltalmazzon, menykötés miatt avagy másképen az várban ha tűz támadna, mindenek felett mingyárást az czaik és porházakhoz lászon és oltalmazza.

12. Portörő malomra, pornak törésére, számszerént való

fölhozására, jó helyében való rakatására is, azokkal az kikkel illik egyetértvén, szorgalmas gondot viseljen, és megszűnni, ideje lévén, ne hagyja.

13. Arra is figyelmesen vigyázzon és vigyáztasson, hogy böcsületes fő renden való vendég és magunk conventiós szolgálk, ez mellett az kiknek dolgok vagy on itt fenn, azokon kívül idegen, heverő, héjában való és csak élés emésztő embereket, kiknek semmi hasznokat nem veszünk, akárki öcsce, bátyja, atyafia legyen is, hirünk és akaratunk ellen itt benn ne szenvedje, hanem az kiknek dolgok vagy on, azt véghez vivén, kiigazittassa és itt fenn ne is hálassa.

14. És mivelhogy az szegénység nagy nehezen tartja éléssel az erős kösziklán lévő várat és benne valókat, annak okért az kapusoknak erősképpen megparancsolja, hogy porkoláb uram hire nélkül senkinek praebendáján kívül élést és bort innet ne engedjék kivinni, a mint akkoráig hogy megcselekedték, ha pedig valakit rajta kapnak, elvévén tőle illendő büntetéssel megbüntesse, idegeneknél szolgálkon kívül.

15. Ez se legyen utolsó, hogy ő kegyelme minden rendbeli ittbenn lévő szolgálkra vigyáztasson, kik közül ha valakik veszekednek, fő renden levőket szép szóval, azután az várnak szabadsága szerint másképen is megszólítván lecsendesítse, alább valókat pedig meg is büntesse, ha szót nem fogadnának. Ha pedig verekednek, kardoskodnak, vagdalkoznak, vért tesznek, minden nemes szabadságon kívül régi várakban és végházakban megtartatott szokás szerint in flagranti megárestálván, törvény szerint mi hirünkkel meg is büntesse.

16. Ellenben pedig emberséges fő ember és akármely renden lévő szolgálkat illendőképen megböcsülje és az alattvalókkal is megböcsültesse, úgy hogy az vár kiáltás, visszavonás, villongás és veszekedés nélkül csendességben megtartassék s így porkoláb uram is másoktól is hasonlóképen megböcsültessek.

17. Minthogy legkisebb jórendtartásu falukban is erős büntetés alatt megtiltatott az istentelen élet, fertelmesség, káromlás, aut szitok és lélek mondás, mennyivel inkább kívántatik, hogy itt is megtiltassék. Valaki azért lelket elmondja,

megbizonyosodván reá, az uraim közül mindenik lélek mondásért egy-egy forint birsággal, az inasok és cselédek pedig az kapu között az régiek szokása szerint kiméltetlenül megbüntettessenek.

18. Porkoláb uramnak arra is nagy vigyázása legyen, hogy udvarbiráinkkal egyetértvén az vár elegendő élés, víz, por, golyóbis és egyéb munitiók nélkül ne maradjon, hanem békességnek idején jövőendő szükségéről elmélkedjék és az procrastinatioval eddig való szokás szerint ne éljenek.

19. Eleitől fogva az regéczi hegyeknek, határoknak, tilalmasoknak oltalmazására porkolábok szoktanak volt gondot viselni, kiknek a minthogy tiszték mutatta, úgy tartoztak el is járni benne. És noha Istennek hála még boldog emlékeztető urunk után azokban semmi el nem idegenedett, de mivel egynehány való szomszédink, kiváltképen pedig telkibányaiak munkálódnak és töröködnék azoknak elfoglalásokban, annak okáért most ugyan porkoláb uram tisztí lévén azokra vigyázni és tehetsége szerint oltalmazni, intjük ő kegyelmét sőt ugyan parancsoljuk is ő kegyelmének, hogy kírátván magának az hegyeknek határit, azokra székelyekkel, hités kerülőkkel mennél jobb szerrel lehet, esztendő alatt egynehányszor maga mindenfelé kimenvén, avagy viczójét kiküldvén, azokat megtekintse, ha idegeneket talál benne, kiváltképen engedelműnk és czédulánk nélkül, favágással, szén, hamu égetéssel erdővesztegetőket megfogja, behajtsa, meg is büntesse, sőt minden módon úgy oltalmazza, hogy azon regéczi határookban ő kegyelme miatt valami kárunk ne következék.

20. Végezetre ezt legfőképen kívánjuk ő kegyelmétől s kényszerítjük is mint igaz köteles szolgánkat, hogy ő kegyelme előtte viselvén és mivel gyenge egészségű állapotunkat, és azt is nyilván tudván mi módon és formán bírjuk az regéczi jószágot, s legatariusinknak is micsoda igazságok, jusok vagy az jószágokban, hogy ha azért Istennek bölcs ítéleti és rendelése szerint az idő alatt, míg ő kegyelme tisztiben marad, ez árnyék világból kiszólltatnánk az örök boldogságban, nem levén mellettünk legatariusink, avagy itt lévén is, ha lenne valami bántások, háborgatások, tehát porkolábunk hitinek és reversálisának megfelelően, ezen várat

minden benne levő jószáginkkal, marhánkkal együtt, ne másnak senkinek, hanem tulajdon csak azoknak, az kiknek testamentumban avagy másképen hagyjuk, tartozzék feladni. Sőt az jószágot is az mi igazságunkig mindenek ellen az várból tehetsége szerint megőrizni és oltalmazni erős hiti és reversálisa szerint feje fennállatáig tartozzék.

21. Ezt is hozzá tévén, minthogy az regéczi porkoláb mindenkoron elegendendő dolgot találhat magának, akarjuk és kívánjuk ő kegyelmétől, hogy más ember tisztiben akarjunk hirünk ellen semmi uttal magát ne avassa, az minthogy az ő kegyelme tisztére is senkinek másnak, hanem tulajdon ő kegyelmének magának legyen gondja.

22. Minthogy azért mi ezekben eleiben adtuk porkoláb uramnak, mihez tartsa magát, ha ez szerént el nem jár, és szánt szándékkal való kárt teszen minekünk, annak recompensálását méltán kívánjuk ő kegyelmétől, azért mi is arra ígérjük magunkat, hogy ha tulajdon hozzánk hívséges szolgálatjáért és nem másért kárt vall, azon ő kegyelme mi miattunk szenvedendő kárát megtérítjük ő kegyelmének.

23. Ezen kívül való dolgokat ő kegyelmének industriájára bizzuk, elhívén ő kegyelme felől, hogy az mi hasznunkat előmozdítani, kárunkat penig eltávoztatni igyekezik.

24. Ezért azért az ő kegyelme fáradságáért, munkájáért és gondviseléséért leszen ő kegyelmének conventiója szerént való fizetése, rendeltetett proventusokkal, tisztekkel együtt. In arce nostra Regécz die 2. Decembris anno MDCXXXII.¹⁾

4.

A Diósi Mihály, rozgonyi tisztartó (provisor) keze alatt levő birtokok (1636.) a következők voltak: Rozgony, Benyék, Vajkócz, Haraszt, Györke, Szina, Szaláncalja és Szepsi mezővárosának fele.

Utasítása így hangzott:²⁾

1. Legelsőben is azért az Istennek megadván, ami az Istené, annak félelmét is előtte viselje s a catholicus egyházi

¹⁾ Történelmi Tár. 1890. évf. 190. lap.

²⁾ Gazdaságtört. Szemle. 1894. 270. l.

embereket is, mikor hozzá vagy a jószágban mennek, maga is megbecsülje s másokkal is megbecsültesse.

2. Azon legyen, hogy a Homonnay uram és Nádasdyné asszonyom tisztartóival minden közönséges jóra való dolgokban egyet értsen s ha mi oly történnék, akit magok el nem igazíthatnának, ne restelje regnitálni arról a más urakat is.

3. Szorgalmatos gondja legyen, hogy a jószághoz való határokat ne hagyja dominálni, hanem azokat egy értelemben lévén, egyaránt oltalmazza, kire jó vigyázó embereket is rendelni.

4. Az udvarháznak ha mi épülete kelleik, minden módon tatarozza, építse és az elkezdett házat is véghez vigye.

5. A majorba gyakran kijárjon. Néha Szinára is maga tekintsen. Meglássa, hogy a baromfi se fogyatkozzék meg élésből, s tékozlás se essék benne. Arra pedig szorgalmasan vigyázzon, hogy mindenféle majorságot ne fogyasszon, hanem szaporítson, kiváltképpen disznókat. A majorné is tyukot, pókát és kacsát.

6. Amely majornét a majorban tart, a tehenektől szakasztva frissen, mint a varannói és csicsvai jószágban, egy tehéntől tiz itcze vaját és tiz turót.

7. A szántást, vetést mind ősszel s mind tavasszal az ő idejében végezze el s ugy az aratást, kapálást s betakarást is. Rátióiban¹⁾ pedig a kereszt számát is felírja mindenféle gabonának.

8. A szántóföldek ganajoztatását vagy egyik vagy másik földeken minden esztendőben continuálja.

9. A majorokban való asztagbeli gabonákat elcséplesse. S maga jobb securitásáért a cséplőknél legyen egyik rovás s másik magánál, kivel facilitálhassa dolgát a számadáskor, és minden asztagban mennyi kereszt leszen s mennyi szeme, felírja. A mely gabona pedig szemében vagyon, legyen jó gondviselés reá és amit hová deputáltam az ur önagsága javára, azokat oda szolgáltatván, a többit helyeztesse el jó módjával az udvarházakban, és minden garmada közé tegyen

¹⁾ Számadásában.

egy kőst, az muska¹⁾ nem esik belé. Az emberek azt itélik, hogy ára leszen az idén a gabonának, azért Eperjesen vagy a tájon gondja legyen bizonyos áros emberre, aki megveszi, kinek Eperjesnyi földön a jobbágysággal elvitesse. A szegénységnek is ha kívántatatik, adhat hitelben is cum discretionē.

10. A korcsmára való borok megszerzésére idején-korán gondja legyen, hogy meg ne fogyatkozzanak a korcsmák. És ha akiktől veszen, igazán megfizet, creditumot csinálván magának, azután hitelben is kevés időre feladják a borokat neki.

11. A méheket is igyekezzék megszorítani, akit jó idővel és jó gondviseléssel magok visznek véghez. A mézet azután ősszel sonkolyostól és bogarastól hordókban vervén, jó alkalmatossággal az ur ő nagysága konyhájára fel kell küldeni.

12. Ennek a jószágnak bizonyos rendje nem volt az élésbeli adójuknak, hanem valamikor kívántatott, tyukot, ludat, tyukmonyat adtak. Mivel azért ő nagyságok most ide felé nem laknak, kívántatik, hogy minden helyekben egész helyes jobbágyságtól 3 tyukot, 2 ludat és 20 tyukmonyat vegyen, féltelkestől felét, zsellértől harmadát. De ezt mind pénzre limitálja, amint a kassai piacon eladhatnák, s pénztül vegye meg a jobbágyságon.

13. Vajat és turót, ha többet veszen is a jószágon, vegyen annyit, a mennyivel conventiója szerint maga megéri.

14. A majorbeli tyuk, lud, kácsa, póka, vaj turó etc. legyen pénzüvedelemmé. Kassán jó pénzt teremthetni belőle. Aszerint ami szilva, alma, borsó, lencse, kása leszen is, a szükség kívül, mind pénzzé kell tenni.

15. A regéczi és csicsvai udvarbírákkal jó correspondenciája legyen, hogy ha mikor Varannóra bort akarván szállítani, a regéczi jószágból addig elviszik, ő onnét jó gondviseléssel vesse Varannóig. A szükség úgy kívánván, onnét is jöhetnek szekerek Rozgonyig segítségekre.

16. Ha az ur ő nagysága Regéczben praefectust fog tartani, immediate ő nagyságok után onnét leszen dependentiája.

¹⁾ Féreg, légy?

17. Valami kicsiny szőlő is vagyon ott, nem kell elhagyni pallagolni, hanem jól megmunkáltassa s hasznát felírja.

18. A dézsmálásnak idején maga künn forgolódjék s mind gabonát, ahol kilenczedet adnak, — s mind a disznókat maga dézsmálja.

19. A malmok egyaránt való építését gyakorta sollicitálja az mások tisztartóinál és a molnárokra is vigyázzon s hirtsek legyenek mind magok s mind feleségek és szolgáljok. Esztendő által penig a mennyi gabona belőlük jut, azt felrójja a molnár is s maga is, fele rovása egyiknél s a fele másiknál állván.

20. Az mely disznók hizlalásával tartoznak penig, azokat jól meghizlalják s ha lehet, nem csak egészre és egyet, hanem többször is hizlaljanak, kiket a székre eladhatni jó pénzen.

21. A kertekre is és a kerti veteményekre szorgalmatos gondja legyen s el ne tékozlódjék, hanem pénzen kell eladni hasznát, mint hordós káposztát, vörös hagymát, foghagymát, répát, retket, petrezselymet, babot csicseri borsót, kivel is szaporítsa az ő nagysága jövedelmét.

22. Ha vármegyén vagy otthon is valami törvényes dolog leszen, Feja Hieronymus, esztendő s prókátora az úrnak, idején requirálja a dologról, közölvén vele, informatiót is vegyen tőle. Ha az nem érkeznek, Novajkai Györgynek is megleszen hagyva, hogy oda is szolgáljon.

23. Ha a jószágban mi birság esik, cum discretione vegye meg s magától el ne engedje.

24. Ha pedig halált érdemlő rab esik kezéhez, az olyant Regécz várába küldje s ha szükség, az olyanok felől az urat ő nagyságát is requirálja, magától gratiát ne adjon.

25. Azon legyen, hogy a jószágban sok restantiát ne hagyjon, de a szegénységet se fojtogassa, hanem ebben is discretus legyen.

26. Ha mikor az urnak ő nagyságának szolgálja megyen hozzá, annak pro ratione personae az uréból gazdálkodjék, de úgy, hogy a takarékoság mértékét meg ne haladja, kitől eljövetelek, amit reá költött, quietantiát vegyen.

27. Az ur önagsága vagy az asszony commissiója nélkül, vagy ha Regéczen praefectus lenne, annak hire nélkül semmi derekas és extra ordinaria erogatiót ne tegyen, aki nek pedig mit ad, quietantiát vegyen róla.

28. De omnibus perceptis et erogatis¹⁾ reversalisa szerint, esztendeje eltelvén, számot adjon és pedig rendesen nem conferte csinálja, kitől mit, mennyit és mely napon vette be, így az erogatióban is ezent követvén, ne confundálja az instruktust össze minden perceptummal, hanem mindeféle magán legyen leírva; így az exitussa is.

29. A szegény embereket is, mikor adójakat behozzák, mindenszer quietálja őket arról, hogy valamint feledékenységből kétszeri fizetéssel ne terheltessenek.

30. Vigyázzon arra is, hogy ha mi magva szakadt jószág az urra vagy az asszonyra ő nagyságára száll, azt elfoglalja és az ő nagyságok hasznára fordítsa.

31. Ha miben alkalmatosságot lát, pro ratione temporis et loci az ur ő nagysága pénzével indíthat valamely tiszteséges kereskedést is, kit el ne mulasszon, ki a maga discretióján fog állani.

32. Mivel pedig minden occurálható dolgot lehetetlen instruktioiba írni, az egyéb dolgokat maga hivségére, igazságára, gondviselésére és industriájára bízam, nem kételkedvén benne, hogy reverzálisa szerint tisztében és instruktiojában hiven és igazán el nem járna. Kiért legyen neki az urtól ő nagyságától fizetése: Kézpénz ötven forint, ruházatjára 8 sing fajlandis vagy 27 fl., buza 25 köből, zab is 25 köből, verő marha 4, székhúért egy verő marha, bor egy hordóval, ser minden főzetből ötven itce, káposzta egy hordóval, lencse, borsó, árpadara egy—egy köböllel, vaj 12 itce, méz 6 itce, vesling turó 20. ló kettő, két paripájának széna. Kezdetik pedig esztendeje 25 Martii anno 1636.²⁾

¹⁾ A bevételekről és kiadásról.

²⁾ M. Gazdaságtört. Szemle. 1894. 264 l.

Kassa a szepesváraljai zsinaton.

A jövő évben nevezetes évfordulót ünnepel a hazai evangélikus egyház, az 1614. január 22-én és 23-án tartott szepesváraljai zsinat 300 éves jubileumát.

Miután az északnyugati 10 vármegye evangélikusai az 1610-ben tartott zsolnai zsinaton szervezkedtek, három egyházkerületet alkottak és azok élére három *szuperintendens*t (püspököket) választottak, elkövetkezett az ideje, hogy ugyanezt a szervező munkát a Sáros- és Szepesvármegyék területén nagy számban élő evangélikusok is megtegyék.

E vármegyék területén lévő négy szabad királyi város (Eperjes, Lőcse, Bártfa, Kisszeben) szoros egyházi és politikai szövetségben állt a szomszédos legnagyobb és legtekintélyesebb várossal, *Kassával*. Ez ötvárosi szövetség (pentapolis) mindég megtartotta a maga vezető tekintélyét és külön állását, úgy egyházi, mint politikai tekintetben a vármegyék-től független testületet alkotott, úgy hogy ez öt városnak egészen a legújabb időkig külön szuperintendense, majd *esperese* volt.

A szepesváraljai zsinatot a nádor testvére, *Thurzó Kristóf* szepesi és sárosi főispán, királyi kamarás, aransarkantyus vitéz hívta össze. Ez az előkelő főur evangélikusnak született, aztán 9 éven át a római katolikus egyház tagja volt, végre visszatért az evangélikus hitre s mint ez egyháznak buzgó híve és pártfogója élt és halt meg.

A szepesváraljai zsinatot megelőzőleg Kisszebenben volt egy előkészítő zsinat, melyről Kassa város jegyzőkönyve így emlékezik: „1613. 13. Junii dies petitoria, nempe die Jovis in domo senatoria. Hoztak egy levelet a lőcseiektől, hogy az palatinus urunk minapi parancsolatja szerint az szuperintendens felválasztása felől, 17-ik napjára juniusnak

végezték Zebebenben, hogy legyen elsőben synodus, az mely helyre mind papi és világi rendből küldjenek személyeket. Az senior (esperes) is, *Czablerus* (Zabler Péter, lőcsei első pap) irt, hogy oda küldjünk Zebebe személyeket, ad 17. junii, minek előtte Thurzó Cristoph uram requirálna bennünket, kezdjük idején magunkat mihez tartani. *Deliberatum: Mitten-tur nuncii seu legati.*“

A kisszebeni zsinat után fél esztendővel, 1614. január 22. napján Thurzó Kristóf elnöklete alatt, megnyílt a szépesváraljai zsinat. Fényes, előkelő közönség gyűlt ott össze, Sáros és Szepes vármegyék színe-virága, a szabad városok tekintélyes polgárai; a papság csaknem teljes számmal és a kiválóbb iskolamesterek. Ott voltak a Pogrányiak, Desewffyek, Görgeyek, Horváthok, Máriássyak, Faygelek, Horánszkyak, Petróczyak, Berzeviczyek, Szinyei-Mersék, Uszok, Berthótyak, Roskoványiak, Hedryek, Dobók, Frichyek, Verebélyek, Csemitzkyek stb.

Kassa város követei Köteles Kristóf és Erszéngyártó Mihály tanácsbeli polgárok voltak, a papság részéről Fabricius György és Kecskeméti Imre, végre a kiváló *Bocatius János* iskolarektor, aki 1603—4-ben főbírótságot viselt.

A két napos zsinat elfogadta a zsolnai zsinat végzéseit és két egyházkerületet szervezett, egyiket Szepes és Sáros vármegyék, másikat az öt szabadváros részére. Amazok superintendense Xylander István szépesváraljai, emezeké Zabler Péter lőcsei lelkész lett. A superintendensek részére egyenként 200 forint évi tiszteletdíjat állapítottak meg, mely összeg mai értékben 4—5000 koronának felel meg.

A kassai követek már január 27-én megtették jelentésüket a bírónak a következő feljegyzés szerint:

„Jelenté bíró uram, hogy az minemű synodusban voltanak gróf uraim Várallyán, azt, mint jártanak, referálnák az becsületes tanácsnak; az minthogy referálták is. és az minemű articulusokat végeztenek, in scriptis hozták és meg is olvasták. És az seniort, ugkmint Czablerus uramat, az 5 szabad város superintendensnek választotta és kívánta, hogy palatinus urunk confirmálja és *pecsétet* is kíván, hogy adjanak neki. *Deliberatum: A becsületes tanács elküld palatinust*

urunkhoz és kéri azon ő nagyságát, hogy az régi rendtartásokban és articulusokban ő nagysága tartsa meg az városokat és confirmálja.“

Folytatólag a február 4-én tartott tanácsülés következőleg határozott:

„Item az becsületes tanács deliberálja, hogy (Sambsdorfer) Tamás uram és Christoph uramék holnap Eperjesre menjenek, az több szabad városokból is lesznek követek ott és végezni fognak ott, hogy kit bocsássanak palatinus urunkhoz az superintendens confirmatiója felől. A superintendensnek pedig, hogy minemű *pecséte* legyen, ott fenn végezzenek egymással erről.“

Thurzó György nádor Bittsén, 1614. február 24-én kiadott diplomájában megerősítette a szepesváraljai zsinat végzéseit és a két superintendens választását; biztosította az öt szabad várost, hogy a *jus patronatus* jogosítványai ezentul is sértetlenül megmaradnak nálok, de a superintendesi pecsétről nem rendelkezett. Lehet, hogy ezt egy külön privilégiumban adta meg, ezt az okmányt azonban, legalább én, nem ősmérem.

Révész Kálmán.

CSALÁDTÖRTÉNET.

A Fáyak genealogiájához.

1.

Drugeth Fülöp nádor albirája Perényi Miklós tudtul adja, hogy néhai Rolánd nádor, a Rozgonyiak ősenek fia Dezső egy fél márkát tartozott volna előtte Vizsolyban megfizetni Fáy Orbán fiának Fülöpnek, de ezt elmulasztotta. 1324.

Nos comes Nicolaus, viceiudex Philippi palatini damus pro memoria, quod cum iuxta priorum litterarumstrarum iudicialium feria quarta proxima ante dominicam *Judica me* magister Deseu filius Rolandi, quondam palatini *Philippo filio Urbani de Fay* mediam marcam in Wysl coram nobis solvere debuisset, adveniente ipso die idem magister Deseu non venit, nec ipsam solutionem fecit, ut debebat, quator diebus continui per Philippum antedictum legitime expectatus. Datum in Wysl sabato proximo ante dominicam *Judica* anno Domini MoCCCXX quarto.

Kivül: Pro *Philippo de Fay* contra magistrum Deseu filium Rolandi quondam palatini iudicatoria.

Eredetije hártyán, zárlatán fehér pecséttel, melynek körirata: Nicolai Judicis Cur(iae) Phi(lyppi) Palatini. Kassa város levéltárában, lajstromozatlan.

2.

Abaujvármegye alispánja tudtul adja, hogy a vármegyének Vizsolyban tartott közgyűlésében az Élesnek nevezett Kinizsi Miklós panaszára, hogy jobbágját Fáy Kozma fia,

László megverte, elhatározták, hogy az ügy tárgyalására a felek tizenöt nap múlva Forrón jelenjenek meg. 1343.

Nos magister Ladislaus vicecomes Thomae magistri thavarnicorum domini regis et quatuor iudices nobilium de Wyuar damus pro memoria, quod in quadem congregatione generali dicti domini nostri mediantibus literis regalibus universitati nobilium dicti comitatus feria quarta proxima post festum purificationis beatae virginis Mariae in villa Wysul celebrata de medio universorum Nycolaus dictus Eles de Ceneca consurgendo proposuit eo modo, quod *Ladislaus filius Cosmae de Fay* feria tertia proxima ante diem medii quadragesimae, cuius revolutio annualis nunc adveniret, quendam iobagionem suum nomine Jacobum filium Dominici in fine villae Fay in libera via procendentem personaliter verberasset, pro quo ydem Ladislao Gregorio suo fratre comparente et ipsum Ladislaum in servitium domini sui occupatum esse dicente et terminum compendi postulante ipsam causam ad quindenae datarum praesentium perhemptorie duximus ad villam Forrou prorogandam. Datum die et loco praenotatis anno Domini MoCCCXL mo tertio. Kivül: Pro Ladislao de Fay contra Nycolaum dictum Eles ad quindenae datarum praesentium ad villam Forrou prorogatoria.

Eredetiye papiroson, hátán három pecsét töredékeivel Kassa város levéltárában, lajstromozatlan.

Kemény Lajos.

VEGYESEK.

Néminemű játékos németekről.

Generosi prudenti et circumspecti domini, amici et vicini michi observandissimi.

Salute et servitiorum meorum paratissimorum commendatione praemissis. Értettem az Kegyelmetek becsületes követ attyokfiától, hogy *néminemű játékos németek*, kik mostanság itten városunknál mulatnak, az kegyelm. sáfárától egy kötelet elkértek és titkon el is vitték volna, ki miatt levelet is irt Kegyelm. Lőcse város birájának. De mivel még itten találattanak, Kegy. megirt attyokfiainak instantiájokra azon levelet feltörtem nagyobb értelemnek okáért. Előmbé hivatván azért azon *játékos németet*, admoneáltam serio (megintettem), hogy visszadná azt az elvett kötelet, de felettébb mentette magát, hogy ők el nem vették és ártatlanságának mentségére egy emberét is aláküldötte, ki megmutassa és meg is mondhasssa, hová tették azon kötelet, ők el nem hozták volna. Ezeket akarok Kegy. válaszul irnom az elveszett kötél felől. In reliquo generosas, prudentes et circumpectas Dominationes vestras bene valere desiderantes. Datum Eperies die 20 Augusti anno 1641.

Dominationum Vestrarum amicus et vicinus ad inseruiendum paratissimus

Johannes Puttenberger

A levél Kassa városának szólt; eredetije Kassa v. lvt. 6815/8. szám alatt.

Kemény Lajos.

Kamarási és nemesi ősfák összeállítására, valamint nemesség- és címerigazolásokra s egyéb hasonló ügyekre nézve készséggel szolgál felvilágosítással **a szerkesztőség.**

(Válaszbélyeg mellékelendő.)

Megjelent

Abauj-Tornavármegye monografiája.

II. kötet.

Abauj-Tornavármegye a honfoglalás előtt.

Irta: CSOMA JÓZSEF a M. T. Akadémia I. tagja.

Abauj- és Tornavármegye története
a honfoglalástól az 1526-ik évig.

Irta: KEMÉNY LAJOS.

Ára 2 korona 20 fillér.

KALAP-KÜLÖNLEGESSÉGEK

Ha sulyt helyez
az eleganciára vásároljon

GROSZ MÓR

uri divat áruházában

Fő-utca 54. szám.

(A színházzal szemben.)

NYAKKENDŐ-KÜLÖNLEGESSÉGEK

Bauernebl és Fia

sörfőzde és malátagyár

Telefon sz. 78. **Kassa.** Alapítva 1857.

Termeli a legjobb minőségben a következő söröket:

Király-sör
Korona-sör
Sötét Bajor-sör

Legujabb műszaki berendezéssel és mesterséges pinczehűtéssel felszerelve.

Nagyobb küldemények saját jéggel hűtött szállító-kocsijainkban szállítatnak. A különböző minőségű sörök szállítása palackokban történik. Bővebb felvilágosítással, nemkülönben árjegyzékkel kívánatra a sörfőzde készségesen szolgál.

ROYAL nagy étteremben kizárólag
e sörfőzde söre méretik ki.

Grand Café

KASSA.

ROYAL

Az uri közönség
találkozó helye!

nagy kávéház.

Városszépítő Egyesület ■ ■ ■ ■ ■

URÁNIA SZINHÁZA.

Igazgató: HORVÁTH MÁRTON.

Kassai Takarékpénztár

a székesegyházzal szemben, saját házában.

Alapított 1844. évben.

Felsőmagyarország legrégebb és legnagyobb pénz-
intézete. ▾ Betéteket gyümölcsöztet. ▾ Kölcsönt
váltóra, betáblázásra vagy folyószámla alakjában.

Ingyenes pénztátulás Amerikába.

Haltenberger **Béla** ruhafestő-, vegytisztító- és gőzmosógára

ALAPITVA 1810-BEN.

Gyár és központi iroda:
Kassán, Szerecsen-utca 3. sz.

Kassán.

Elsőrangu cég. Gyors munka és elismert kivitel.

Értékes himzések és egyházi ruhák tisztítása

Szőrmeneműek festése és tisztítása

Gallér és kézelőtisztítás. // Gyászruhák festése soron kívül. // Tessék prospektust kérni. //

Felsőmagyarországi muzeumi könyvkötő

ABONYI J. SÁNDOR

KASSA

Domonkos-
zárdá épület

Elvállal minden e szakmába vágó munkát, u. m. hivatalos és magánkönyvtárak rendezését, kézi munkák (gobelin) montirozását, bőr- és plüsch-diszmunkák, passepartout, doboz és üzleti könyvek gyártását, valamint szalagok feliratait legujabb arany és ezüst betűkkel jutányos árak mellett.

Alapított. 1898.
Telefon 460. sz.

Az életbiztosítás

legcélszerűbb módja, ha azt **takarék-**
betéttel kötjük egybe. A betett ösz-
szegek **bármikor kamatos kama-**
taikkal együtt felvehetők. Elhalálozás
esetén a biztosított tőke **haladéktala-**
nul esedékes. 15 év múlva, ha a
betevő életben van, tőkét kamatos
— kamataival **visszakapja.** —

Befizetés: heti 1 koronás részletekkel.

Bővebb felvilágosítást szívesen nyújt a

Kassai Jelzálogbank
Részvénytársaság.

KERTÉSZ SAMU

ezelőtt

„KOBRAK“

cipők raktára

A Községi Tisztviselők Országos Egyesületének szerződéses szállítója. □ E cég az egyesülettel kötött szerződés értelmében az Erzsébet királynéről elnevezett jegyzői árvaházat a vásárolt összeg 2 százalékaival segíyezi.

Kassai iparművészeti kiállításon a nagyméltósága m. kir. kereskedelmi miniszter ur aranyérmével kitüntetve.

Kassai Butorkészítő Iparosok ÁruCsarnok Szövetkezete

mint az Országos Központi Hitelszövetkezet tagja
Kassa, Fő-utca 10. szám, I. emelet.

Raktáron tartunk teljes lakberendezéseket, valamint háló, ebédlő, uri szobákat, szalon butorokat, bőrgarniturákat, előszoba és konyhabutorokat a legegyszerűbbtől a legfinomabb kivitelig. — Megrendeléseket adott vagy általunk készített tervek alapján pontosan eszközölünk.

Költségvetéssel és tervvel készséggel szolgálunk.

Állandó butorkiállítás. Telefon 526. Állandó butorkiállítás.

Szakmáry és Zilahy

csemege-, fűszer-, cukorka- és ásványvíz-üzlete

Kassa, Fő-utca 61. szám alatt.

Alapítási év 1859. (Saját ház.) Telefon 30. sz.

**Naponta
frissen pörkölt
kávé!**

ÜGYVÉDI IRODÁK FIGYELMÉBE

A polgári peres eljárás egyszerűsítéséhez szükséges nyomtatványok igen előnyös áron szerezhetők be a

**KASSAI KÖNYVNYOMDA
RÉSZVÉNYTÁRSASÁGNÁL
FŐ-UTCA 64. SZÁM.**

Levélpapírok, borítékok, jegyzékek, költségelőirányzatok, tartós fascikulusok stb. a legrövidebb idő alatt, rendkívül mérsékelt árak mellett készülnek.

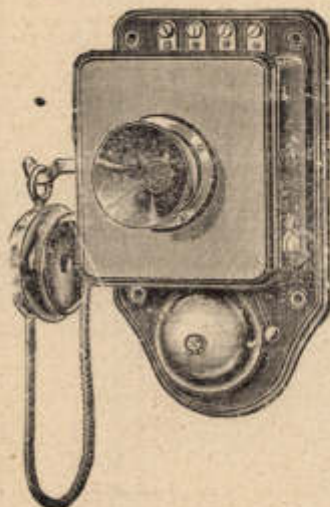
VITÉZ A.

könyv-, zenemű- és papírkerekedés
KASSA, FŐ-UTCA 75. SZ.

Minden irányu magyar- és németnyelvű munkák nagy raktára. Az évente megjelenő általános könyvjegyzéket kívánatra ingyen és bérmentve megküldjük.

Felsőmagyarországi villamossági vállalat

Telefonsz. 66l. KASSA, FŐ-U. 60. Telefonsz. 66l.

Vállal villamos világítási, villámhárító és erőátviteli berendezéseket.

Különlegességeink:

gazdasági és egyéb ipartelepeken, valamint községekben való villamos üzem létesítése és karbantartása.

Állandó raktár:

dus választékú csillárok-, elektromotorok-, villamos fűtő- és főzőkészülékek- és szerelési anyagok.

Mindennemű felvilágosítással és költségvetéssel díjmentesen készséggel szolgálunk.

Cs. és kir. udv. és kamarái szállító.

NEUMANN M.

az ország legnagyobb férfi-, flu-, és lányka-ruha áruháza és telepe.

Kassa, Fő-utca 27. szám.

FONTOS TUDNIVALÓK:

Az összes áruk **tiszta gypjuból** készülnek a legjobb kellékek felhasználásával.

Szövetmintákat ingyen és bérmentve küldök. Gyermekekrühák-ról szövetmintákat **nem** küldök.

Postai küldeményeket utánvétellel szállítok.

40 koronán felül vételeket **bérmentve** küldök.

Meg nem felelő árut, ha **az viselve nem lett, 1 héten belül** készséggel kicserélem vagy a pénzt visszaadom.

Leánykaruhák ellenben csakis **24 órán belül** cserélhetők ki.

Visszküldeményeket csakis bérmentve, utánvételes csomagot egyáltalán nem fogadok el.

Külön mértékszerinti osztályomban csakis a legjobb minőségű és legújabb divatu angol és honi szöveteket tartom raktáron.

Szakképzett szabászaím és elsőrangú munkásaim révén, a legfokozottabb követelményeknek minden irányban megfelelhetnek és megrendeléseket a **legrövidebb idő alatt pontosan** teljesíthetek.

Az 1845. évben alapított

NEUMANN M.

cég a fősulyt nemcsak a kizárólagosan jeles minőségű szövetek feldolgozására helyezi, hanem a leggondosabb kidolgozás, figyelmes és kifizető munkáért, valamint minden egyes ruhadarab **tartósságáért** a kezességet elvállalja. Az által, hogy a cég az összes bel- és külföldi gyártelepeken a legnagyobb árukészletek vevője, nemkülönben a készáru előállításánál szükségelt munkabeosztásnak célszerű berendezése folytán t. vevőinek az **árak olcsósága** tekintetében is oly előnyöket biztosít, melyeket csakis legnagyobb mérvben eszközölt nagybani iparüzem nyújthat

Központi áruház: Budapest, IV., Múzeum-körut 1-3.

FIÓKOK:

Arad	Fiume	Linc	Pozsony	Zágráb
Brassó	Kassa	Miskolc	Szeged	Belgrád és
Debrecen	Kolozsvár	Nagyvárad	Temesvár	Sofia
		Pécs		

Bécs: I., Kärtnerstr. 19., VI., Mariahilferstr. 35.

A cég gyártmányai elismert jelességük révén a **Keleten**, továbbá **Párisban és Délamerikában** biztos piacra találtak.

Fényképészeti fűlvételekhez szükséges gépek, lemezek, filmek, papirok, vegyszerek és teljes felszerelések **eredeti gyári áron kaphatók:**

MILDNER FERENC

kir. akadémiai könyvkereskedése és fényképészeti cikkek szaküzletében **KASSÁN,**

===== Fő-utca 52. — Telefon 106. =====

Egyszersmind ajánlja **1852-ben alapított**, a bel- és külföld legujabb munkáival ellátott **könyvkereskedését, képraktárát**, papir- és írószerkereskedését. Vidéki megrendelések **postafordultával** intéztetnek el. 000 000

Felsőmagyarországi Központi Takarékpénztár

RÉSZVÉNYTÁRSASÁG KASSÁN.

A Magyar Országos Központi Takarékpénztár Budapest (saját tőkéje **40.000,000** korona) alapítása

Betéteket legelőnyösebben kamatoztat.

Váltókat leszámítol.

Folyószámlákat nyit fedezet alapján.

Törlesztéses és közönséges jelzálogkölcsönöket folyósít.

Tőzsdei megbízásokat a bel- és külföldi tőzsdéken lebonyolít.

Safe Deposits!

A bankszakma minden ágában készséggel szolgál felvilágosítással.

JASCHKÓ GÉZA

KÉSZLETBEN:

Hengermüller br. könyve,
„Franz Rákóczi, und sein
Kampf für Ungarns Frei-
heit. I. kötet, ára kötve
korona 9.00

könyv- és zeneműkereskedése

Kassa, Fő-utca 63. sz.

Városházépület.

ALAPÍTÁSI ÉV 1816.

Magyar könyvek : Deutsche Bücher
Livres Français : English books
Zeneművek : Itjesági iratok : Hírlap-
előfizetések : Irodai szerek : Kato-
nai térképek : Magyar könyvtár
Olcsó könyvtár : Sammlung Goeschen
o Reclam's Universal-Bibliothek o
Auteurs célèbres : Dictionnaires
Larousse : : : Tauchnitz Edition.

Alapítattott 1875.

Telefon 321.

Alapítattott 1875.

Telefon 321.

MAYER JÓZSEF

varrógép-, lörögép-, kerékpár-, motor-, automobili-, grammophon-raktára
automobilgarage, kerékpáriskola, benzinállomás és javítóműhely

Kassa, Deák Ferenc-utca 7. (ujszám 9.) Felsőmagyarország.

Magyar Leszámitoló-
és Pénzváltó-Bank
== kassai fiókja ==
Fő-utca 53. szám.

Ajánlja pánccsaszobájában elhelyezett

Safe deposit szekrényeit

Őrzésre elfogad nyílt és a
fél pecsétjével lezárt érték-
letéteket. ~~~~~

Üzleti órák 9—12 és 3—4 óráig.